This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

D-LC
PG
3948
.M84
L9x
1892

Digitized by Google

Ukrainian
Knowledge Society
46 East 7-th Street,
New York, N. Y.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ч. 59.

ЛИМЕРІВНА.

Ч 57

ДРАМА В 5 СПРАВАХ І 6 ПОСТАНОВАХ

ПАНАСА МИРНОГО.

ВИДАННЄ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

КОШТОМ ТОВАРИСТВА „РУСЬКА БЕСІДА У ЛЬВОВІ“.

У ЛЬВОВІ, 1892.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google

WID-LC
PG
3948
.M84
L9x
1892

RUDCHENKO
"LYMERIVNA"

76*1

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
F 22 1977

Digitized by Google

СПРАВЛЯЮТЬ:

Лимериха, козача вдова; не молода вже, але ще брава; на обличчі сліди давньої краси.

Наталя, дочка її, 18 літ; дуже вродлива.

Шкандибиха, багата міщанка; суха, згорблена і сердита.

Карпо, син її, 22 літ. Забитий на голову і боязький.

Остап, хрещений батько Наталин, заможний козак, літ до 50; низький, натоптуваний. Вигляда трохи з-лукава.

Орина, його жінка, літ 45; висока, суха молодиця. Вигляда якось суворо.

Матуся, дочка їх, 18 літ, подруга Наталина. Не погана тай не красива з себе; скидаєть ся на матір.

Василь, Безрідний, годувальник Остапів. Красивий парубок, [illegible] літ.

Чоловіки, жінки, парубки й дівчата.

Коїть ся в другій половині XVIII віку.

Digitized by Google

Digitized by Google

СПРАВА ПЕРША.

[Гай, з переду левада. На леваді попід деревом порозсідались дівчата; другі, забравшись за руки, гуляють і тихо перешіптують ся. Убіга засапавшись дівчина].

Вихід 1.

Дівчина. Дівчата! дівчата! Ви тут сидите, шушукаєтесь, а там таке диво, таке диво!

Декільки голосів разом. Де диво? Яке диво?

Дівчина. Ось постійте, воно зараз появить ся.

Голоси. Де? Звідки?... Та кажи вже, що там таке?

Дівчина (хапаючись). Там дівчата.. Іде, дівчата, Лимериха, та вона-пяна! Очіпок на бік, коси розпатлались... а вона, непотураючи на те, танцює та висьпівує... За нею Шкандибенко, без шапки; в одній руці пляшка, у другій чарка... То вона халясує-халясує, та повернеть ся до його... „Частуй мене, зятю! Нехай я таки з твоїх рук випю... ~~Тай я буду знати, кого затем звати!~~“ Випє, та знову у боки, та вскоки! А Шкандибенко чарку об пляшку бє, та приграє... Кумедия, тай годі! (Чутно сьпіви за коном. З-за дерева виходить Лимериха і Шкандибенко).

Вихід 2.

Лимериха (бє в долоньки, танцює й присьпівує).

Ой, дай погуляю,
Бо хорошу дочку маю...
Гоп! Гоп! Гоп-гоп!
Поки не брав, то й до діла,
А узяв — осточортіла...
Ой, гоп! Гоп-гоп!
Поки не брав — порадниця,
А як узяв — ледащиця!
Ой, гоп! Гоп-гоп!...
Коли-б було, та се знав,
То й до віку-б не брав...

Чи так, зятю? Так? (Дівчата регочуть ся).

Digitized by Google

Карпо. Матусю! Матусю! Он дівчата...

Лимериха. То що, що дівчата.

Карпо. Сьміють ся.

Лимериха. О, матері їх дуля з мотузкою!... (До дівчат). Чого ви, сороки, скрегочете? (Дівчата ще дужче регочуть). Де ви мою дочку, Наталку, діли? (Дівчата сходять ся у гурт, дають ознаку буцім кого переховують).

Дівчина (з гурту). Я ось де, мамо!

Лимериха. Де ти, моя дитино? ~~Де, моя дочко?~~... Іди-ж сюди, я на тебе хоч подивлю ся... на твоє личенько біле, ~~на твої очиці ясні~~, на твою вроду красну!

Карпо. Її тут немає.

Голос (з серед дівчат). Ось-ось, мамо!

Лимериха (прикро удивляєть ся). Де? (Грізно). Ви, сороки, розступіть ся. Пустіть мою дочку до мене.

Моя дочка, Наталочка,
Пишна, мов та паняночка!
До схід сонця вмивала ся,
До зеркальця чесала ся.

А ви що?... Сороки, тай годі!... Розступіть ся! (Кидаєть ся між гурт; дівчата розскакують ся і, відбігши, знову збирають ся у купу).

Голос (з серед дівчат). Я, мамо, ось де!

Лимериха. Трясця вашій матері, як вона там! Брешете!

Карпо. Матусю! Її немає між дівчатами. Вона десь инде гуляє... Ходімо далї.

Лимериха. Куди далї? Де далї? Кажеш — гуляє?... Брешеш, зятю; моя дочка не такая...

Моя дочка не такая,
Щоб із хлопцями гуляла!

Брешеш, брешеш, хоч ти й зять; а брешеш, як руда собака! (Дівчата заливають ся з реготу)... Чого ви, бісові сороки, заливаєтесь? Чого вам сьмішно? Сховали мою дочку тай регочете.

Дівчата. Де-ж ми її, тїтко, заховали? Ідїть трусить, шукайте!...

Лимериха. А де-ж ви її діли? Де ви її, гадючі дочки, затасували? Га, де? (Наскіпуєть ся на дівчат).

Дівчина (з гурту). Я, тїтко, бачила Наталку біля ставка; з Марусею гуляла.

Лимериха. З якою Марусею? Біля якого ставка?

Digitized by Google

Дівчина. З Остаповою... біля вишневого.

Лимериха (перекривляє). З Остаповою! Біля вишневого!... Брешеш!

Дівчина. Чого-ж мені брехати?... Хай я на сьому місци не встою, коли неправда!

Карпо. Матусю, ходімо ~~туди~~... Ходімо пошукаємо її. (Бере її за рукав і веде).

Лимериха (~~до дівчини~~). ~~Брешеш, брешеш, сучко!~~ (Виходячи).

Ой дай погуляю,
Бо хорошу дочку маю! (Скривають ся з Шкандибенком за деревом).

Вихід 3.

1-а Дівчина. Чого се вона з Шкандибенком водить ся і зятем зове? Хіба справді заручила Наталю за Карпа? Не чутно-ж було. А Василь-же тепер як? Наталя-ж його, либонь, давно кохає?

2-а Дівчина. Та це він не знає, з якого боку до Наталї підступити, та вже до матері лащеть ся.

3-я Дівчина. Нехай лащеть ся... То все по-дурному!

2-а Дівчина. Чого по-дурному? А як мати віддасть?

3-я Дівчина. Того нїколи не буде, а буде так, як Наталя схоче.

1-а Дівчина. Та ну, годї! Стане її мати слухати? Що вона придбає, як за Василя піде?... У його-ж — нї за плечима, нї перед очима... приймак — тай годї!... А Шкандибенко — дука; худоби скілько, гроший... давнього заможного роду.

3-я Дівчина. А мати його? Та вона-ж її цїлком проковтне, ~~не солившн з-їсть~~! (Шкандибиха витикаєть ся з-за дерева). Та ось і вона. Дивіть ся, дивіть ся, яка страшна!... Ну, як похнюпила ся. Чи не сина бува шукає, щоб йому доброї моркви вскребти? От злюка, Господи!... Як справдї піде Наталя за Карпа, то випє чималу, та ще й повну від такої свекрухи!

Вихід 4.

Шкандибиха (про себе). О-о зібрались!... ~~Чого вони зібрались?~~... До хлопців, бісові сучки, аж іржуть!... На шию серед дня-б вішали ся! Нї стиду їм, нї сорому! (Плює). Який тепер сьвіт настав? Господи! (Хрестить ся). Колись

Digitized by Google

дівчина глянути парубкови, соромилась, а тепер — сама на шию скаче! Тьфу! Поганки! Нетіпанки!

3-я Дівчина. О, дивіть ся; бурмоче, бурмоче. То, певне, нас лає. (Дівчата сьміють ся).

Шкандибиха. Чого ви зуби скалите, сучки? Чого ви на мене витріщили ся?

3-я Дівчина. Їй Богу, вона, мабуть, відьма... (Дівчата ще дужче заливають ся з реготу).

Шкандибиха. Сьміють ся, регочуть!... Гі-гі-гі! Го-го-го! Тьфу, поганки! І моріу на вас немає, і згуби! Хоч-би Москалї найшли на ваші дурні голови, ~~за очі очи~~!... От їм що: хі-хі та сьміхи... А дома сидіти! А діжі місити! (Плює й виходить).

Вихід 5.

3-я Дівчина. От баталія буде, як вона де Карпа з Лимерихою зустріне. А ходімо дівчата за нею на зирці.

Дівчата. Ходімо, ходімо! (Розбігають ся по кущах. Як вони скривають ся, з противного боку виходить Наталя з Марусею).

Вихід 6.

Наталя. Ну, та ще що він казав? ~~Розказуй-бо далї, сестрице.~~

Маруся. ~~Та що-ж він казав~~? Як-би, каже, я хоч трохи щонебудь мав за собою, зараз-би післав старостів до тебе... А то каже: і вона убога, і в мене нема нічого!

Наталя. ~~Та не ти вже розказувала~~. А ще, опріч сього?

Маруся. Та більш і нічого.

Наталя. Так таки нічого?

Маруся. Та, Бог його знає, він якийсь чудний: оце тобі веселий і говіркий, ~~такого накаже~~ — не ~~переслухаєш~~, а це зразу немов на його що нападе! Похнюпить голову, ~~насторобурить очи~~, аж потемніє, як ніч та... Тоді вже й не підступай до його! Самі батько боять ся його займати... І в такі часи завжди зіходить з двору.

Наталя. Куди-ж він зіходить?

Маруся. А Господь його знає! Сьвіт за очи.

Наталя (задумано). Коли-б я знала, від чого то у його сум такий, ~~за туга тяжка~~?!

Маруся. То що-б було?

Наталя (не слухаючи). Коли-б можна чоловікови заглянути у чужу душу, ~~подивити~~ ся у другого серце! (Важко зітхає).

Digitized by Google

Маруся. Хіба ти його так уже тяжко любиш, Наталко?

Наталя. Мати сина, а сестра брата ніколи не полюблять так, як я його люблю!... Ну день я сижу одна, самотою — він мені перед очима так і стоїть! — Чи опівночі спати ляжу — і сонний він мені привижуєть ся, не дає спокою.

Маруся. Ото вже ти його так укохала!... А гріх, Наталочко, так хлопця кохати, за те тебе колись Бог скарає.

Наталя. За що-ж він мене буде карати? Хіба я що лихе затіяла, кохаючи його?

Маруся. Он моя мати розказують, що одна дівка покохала парубка, та як він її зрадив, вона взяла і втопила ся.

Наталя. Та що-ж що втопила ся? Коли, може краще було утопити ся, ніж на сім сьвіті жити!

Маруся (гаряче). А душа як? Хай без покути пропадає?!... Хіба ти думаєш, вона сама топила ся, по своїй волі йшла? То він — не при нас згадуючи — нею водив: він привід давав!... Запопаде душу християнську, та тоді з нею що хоче, те й робить, як знає — так і водить!... Через те то і гріх так гаряче кохати, бо через те кохання чоловік спізнаєть ся з ним!

Наталя. Ні, Марусю... Сам Господь заповідав усіх любити; і ворога, навіть, свого... злодія... розбишаку!

Маруся. То-ж любити, а то кохати... Любиш — батька, матір, людий; а кохаєш — милого.

Наталя. Що-ж мені робити, Марусю? Що казати?... Скажи, порай мене, моя сестрице!

Маруся. Моли ся, Наталю.

Наталя. Хіба я не молю ся?... Я коліна відстояла, поклони бючи; серце сльозами попалила, молитви засилаючи. Що-ж, як не помага.

Маруся. Ото-ж то, бач, і є. Ото-ж то він до тебе і підходить, душею твою заволодіти хоче... А ти на те не потурай, та все молись, усе молись.

Наталя. Не поможе вже молитва, Марусю... Господи! Чим я перед Тобою переступила, що я таке учинила, — що мені мука така?! Хоч-би він прийшов, хоч-би я побачила його, розказала, [illegible] що се діеть ся зо мною?... Може-б він порадив мене... Другі-ж ходять, розтають ся, і на гуляки виходять, а він... ні! (Закриваючи очи руками, збираючись плакати. З-за дерева показуєть ся Василь).

Digitized by Google

Маруся. Наталю! [illegible]! А то хто такий?

[illegible] (позираючи). [illegible]?

[illegible] (увазує). Ой! Міцно дорожи.

Наталя (углядївши). Він! Він!... Марусю, голубонько, [illegible] я з ним на самоті побалакаю... Заховай ся в кущах; постережи нас, щоб хто бува не [illegible] побачив..., [illegible] — [illegible]. Та як хто іти ме, то подай звістку; кахикни, або що... Іди-ж, голубко, іди...

Маруся. Та йду, йду. [illegible] (У бік). [illegible]! [illegible] серце [illegible] бить ся, [illegible] його. Жаль мені її, та й себе шкода... Як там кажуть: і туди пече, і сюди боляче... [illegible]! (Сварить ся на його і ховаєть ся за кущами).

Наталя (сама). Господи! У мене серце від щастя [illegible] мінить ся!

Вихід 7.

(Василь іде похнюпившись, не примічаючи Наталї).

Наталя. Здоров був, Василю!

Василь (углядївши, усьміхаєть ся). Наталя!... Здорова, здорова!

Наталя. Куди се ти йдеш, [illegible]?

Василь. Вийшов погуляти, тугу розносити. [illegible] дївчата сьпівають, аж і [illegible] чутно [illegible].

Наталя (хоче жартовливо). То ти так слухав... Скілько їх тут було, та сьпівало, — аж обридло, слухаючи.

Василь (прикро дивить ся на неї). Такій молоденькій, та й обридло?

Наталя. Справдї обридло... Гуляють, жартують, регочуть...

Василь. А тобі, хіба, жарти та регіт немилі?

Наталя (журливо). Немилі, Василю!

Василь. Чого-ж се так?

Наталя. Так... Коли на душі важко та нерадісно, то жарти і сьпіви немилі.

Василь. Чого-ж воно так важко, та нерадісно? Ходімо он на тому бугорочку посїдаємо.

Наталя. Ходімо! (Ідуть, сїдають).

Василь (зазираючи їй у вічи). Чого-ж се ти, моя горличко, журиш ся?

Digitized by Google

Наталя (тихо). Через тебе, мій голубе!

Василь. Оттак!

Наталя. Ти все щось думаєш-гадаєш... Мабуть мене покинути хочеш. Може знайшов де другу, багатчу від мене?

Василь. Господь з тобою, Наталю! Що се ти кажеш? Хіба менї, приймакови безрідному, та про багатство дбати? Якого менї багатства?... Як твої очи, та чорні брови, та твоя ласка щира, — от і все моє багатство!

Наталя (важко). Не один такої сьпівав, Василю, і не одна дївчина від зради сохла.

Василь (понуро). Не знаю за других; я про себе кажу.

Наталя. Чого-ж ти завжди такий сумний, та ~~задуманий~~... тїкаєш від людий, мене цураєш ся?

Василь. Я не цураюсь тебе, Наталю; а від людий тїкаю, бо сумно між ними.

Наталя. Чого-ж воно сумно?... ~~Скажи, Бога ради!~~

Василь (подумавши). Того, що все не до ладу... Один одного їсть; один одного насїдає... Гірко, противно ~~робить ся~~ на те дивитись!... ~~Тоді сьвіт би за очи зайшов, щоб тільки того не бачити.~~

Наталя. Що тобі до людий? Ти сам себе знай, сам себе бережи.

Василь (гаряче). А я де живу? Не між ними валандаю? Не їх вчинки що-дня бачу? Не вони зачіпають мене?... І приймацька доля їм на завадї?! І вона їм руба у горлї стає, очи дере!... Їм заздро, що приймак, не маючи нїчого, нї об чім не жалкує; завжди, бач, спокійний, веселий... то украдьмо у його спокій, засмутїмо його радощі!... На що вони йому?... Та що? Багато казати, а мало слухати!

Наталя. Кажи, кажи, мій голубе!... Цїлий-би день... вік тебе слухала, не наслухалась!

Василь (понуро). Що я був для їх? Щеня, котре добрі люди у рові знайшли, та з жалости узяли до себе... вигодували-виростили... А чим став тепер? Богачем, що дере їх ненажерливі очи..., щасливим, що будить їх заздрість неситу!... Чуєш: я — богач, я — щасливий?! Я — приймак безрідний! А лопніть ваші очи, зсуши ваше серце ненажерливість люта!

Наталя. Ось годї, Василю, їх клясти. Господь з ними! Вони —

Digitized by Google

сами собі; ми — сами собі... Коли-б усі були такі щасливі, як я тепер! (Схиляєть ся до його головою і любо зазирає у вічи).

Василь (весело). То що-б було?

Наталя Що-б було?... Ось-би що було!... (Міцно обхоплює його шию руками і тулить ся до його обличчя щокою).

Василь (обійма її). Горличко моя! Сизая моя!... Здаєть ся, якби само зло вискарило на сьвіт свої гострі зуби, щоб його пожерти, — ти-б і його зупинила, і його заговорила! (Цілує її).

Наталя (палко). Бо я люблю тебе, мій голубе!... Більш матері, себе... всего на сьвіті люблю тебе!... Як-би ти зміг заглянути у моє серце та подивити ся, що в йому коїть ся, як я побачу тебе... Щастя моє і доле моя! ~~Я тобі всего того не виновлю словами... не зумію, не зможу... Я здаєть ся, здурію від щастя!~~

Маруся (за кущами). Кахі! Кахі!

Василь (обнімаючи Наталю). Зірочко моя! Ясная моя! Ти кажеш: щаслива зо мною. А я — тілько тоді і сьвіт бачу, як з тобою зустріну ся. Все мені не миле, все мені обридло; все не так робить ся, як треба. Немає правди на сьвіті! Люди неначе ті собаки, ~~одно з одним гризеть ся, кожне кожному добра ані крихти не жидає~~... А найгірші ті заможні: ~~що~~ могли б — сьвіт-би увесь зажерли!... Оттут вони у мене сидять! ~~У самі нечінки уросли-уїли ся!~~

Маруся (з-за кущів). Кахі, кахі! Та ка-а-хі! (Вибігає й гукає). Наталочко! ~~Василю~~! Ідуть!... ~~Вони~~ ідуть; і твоя мати іде. (Чуєть ся гам сварки).

Наталя (схопившись). І нанесе їх лиха година!... Ходімо далі, Василю.

Василь. Чого? Хай собі йдуть, — не з-їдять-же!

Вихід 8.

Шкандибиха, Лвмериха і Карпо увіходять; ~~за ними Лівчата.~~

Шкандибиха (до сина). Ти подумай таки своєю дурною головою: на цілий день піти! Кинути домівку, худобу... на кого? На наймитів, що за ними і очий не спускай, дивись? На мене стару, що ледве ноги волочу?... І куди зняв ся? Куди пішов? Старців напувати!

Карпо. Хіба-ж мені, мамо, цілий вік у чотирьох стінах сидіти і сьвіта білого не бачити?

Digitized by Google

Шкандибиха. Хіба я тобі бороню ходити? Хіба я тебе держу на привязі? Еже ж, здаєть ся, можна за такий час і находити ся і нагуляти ся, можна і про домівку згадати? А він, як пішов, як скрив за очима й плечима, то забув про все на сьвіті! А куди пішов? Де швендяє?... Нема того, щоб піти, та чесно, та поважно погуляти, як подоба синови старого Шкандиби, а не як волоцюзі якому?... Що люди скажуть? Що вони тілько [illegible]? Син Шкандибихи гуляє з старою Лимерихою, пяницею непросипною, що прогуляла всю свою худобу, все своє добро!... Боже мій, Боже, як йому на тому сьвіті лежати меть ся? Та його й кісточки під землею зворохнуть ся!... Що як-би він устав, та подивив ся на свого сина, глянув на його, — від нестямки-б знову вмер.

Лимериха. Ой гоп, погуляю,
Бо хорошу дочку маю!

Карпо. Та годі вам, мамо. Он люди дивлять ся, та сьміють ся.

Шкандибиха. Що мені твої люди? Плювати я хотіла на твоїх людий! Тьфу! Тьфу! Тьфу! Трясця їм! Що вони мені таке? Ти тілько і дивиш ся на людий, тілько й слухаєш їх; а що мати каже — не чуєш... оглух.

Лимериха (танцює і присьпівує).
Ой, гоп, погуляю,
Бо хорошу дочку маю...
Гоп-гоп! Гоп-гоп!
Карпе! Карпе! дуля твоїй матері з мотузкою? Чому ти не граєш? (До Шкандибихи). Свахо, свахо! Нумо потанцюємо, свашечко!
Ой гоп, гоп, гоп!

Шкандибиха. Геть к бісу, пяниці! Хай тому руба у роті язик стане, хто мене назове твоєю свахою!

Наталя (усьміхаючись). Василю, подиви ся бо, подиви ся...

Василь (понуро). Не сьмій ся, Наталю, не сьмій ся... Гляди [illegible], щоб сї гулянки на твоїй голові не окошили ся.

Наталя. Чого на моїй голові?

Василь. Он, бач, сваха... зять.

Наталя (махнувши рукою). Нэй собі балакають... Потурай їм!

Василь. Тоді скажеш гоп, як вискочиш.

Наталя (з серцем). Щоб я за Шкандибенка пішла? Щоб я за

Digitized by Google

~~[illegible]~~? Та скоріще ніж обкипить кровю у моїм серцї, ніж я за ним буду!

1-а Дївчина (углядївши Наталю, біжить до неї). Наталко, Наталко! Тебе мати питала... увесь ліс сходила шукаючи.

Наталя. На що я їй здала ся?

2-а Дївчина. Їй Богу шукала... Ми тут гуляли; до нас наскіпала ся: де тай де мою дочку дїли?

Лимериха (до Шкандибихи).

Ой, гоп, погуляю,
Бо хорошу дочку маю!

Шкандибиха (турнувши). Геть пянице, волоцюго!

Наталя (зобачивши, що Шкандибиха турнула її матїр, мерщій побігла до неї). Мамо! ходїмо до дому!

Лимериха. Наталочко, моя дочко! Де-ж се ти була — ~~забарила-ся~~? Я-ж тебе давно шукаю, моя голубонько! (Обнїма її).

Наталя. Ходїмо до дому, мамо!

Лимериха. Чого до дому? ~~Що ми там забули? Погуляймо, дочко, на радощах~~... Я ось тобі жениха знайшла, хорошого та багатого. Де-ж той у гаспіда жених дїв ся? Карпе! Карпе!

Шкандибиха (до сина). Так, бач, чого ти, сучий сину, стару гаргару напуваєш? Дочку її сватаєш? Нї, не буде сього! не буде!... ~~Умру — не попущу!~~ Хіба ~~тобі таку кізку треба~~? На батьківську худобу злиднї накидаєш, пяниць та волоцюг напустити маєш? Нї, не буде сього!

Наталя (образливо до Шкандибихи). Тїтко, нїчого нас злиднями дорікати. Хоч злиднї, та свої. На чуже не зїхаємо, чужого не заїдаємо і на ваше добро не ремствуємо ся. От і знайте! Ходїмо, мамо! (Узявши матїр під руку, виходить з нею).

Шкандибиха (у слїд їй). Чи бач? Погане! Ще й воно брикає! ~~Материне молоко поло губів не обсохло, а~~ скаче, як зїнське щеня, у гору! (Зриваєть ся іти. До сина): Іди менї зараз, приплепуватий, до дому!

Карпо (дивить ся поперемінно то на Наталю, що так гордо пішла, то боязко на свою матїр; чуха потилицю). А-а, Господи! (Виходить за матїрю).

4-а Дївчина (регоче). От тобі посватали, та й розсватали!

3-я Дївчина. А Наталя? От козир-дївка! А що, може, не відрубала? Так їй, старій відьмі, і треба. Вона дума, як

Digitized by Google

богачка, то так за її сина усі й учеплють ся. Куди-ж пак, яка цяця її син! Давно в його не ставало клепки в голові, а тепер і останні розгубить...

2-а Дівчина. Усі пішли, ходимо і ми до дому! (Виходить, за нею другі).

Василь (сам собі). Оттаке бачили? Оттаке чули?... Підкидай ще дров у огнище, прикладай огню до печеного!... Василю, весело тобі? Там — людська неправда твоє серце пиляє, та точить; а тут, — ще новина — Шкандибенко розставляє тенета на Наталю... І мати туди... багатий, бач, зять буде: буде на що жінку содержати, тещу напувати... А ти що таке? Приймак безрідний, з голими руками, — червиві злидні з голодним ротом! На що тобі щастя? Хай воно багатим служить, можним доповає, бо за ними сила, бо у їх достатки... А де вони взяли ся? Як вони стали ся? Чесною працею добуті? Мосяячі руки їх добували? Всі ще й досі не забули, як колись старий Шкандиба шахрував, добуваючи свої достатки; скілько людий по миру пустив [illegible] ...Усі добре знають, як Шкандибиха, ще й тепер, даючи гроші під заставу, відхоплює нивку по нивці від бідноти, що не спроможеть ся у строк позички віддати... Та що? Даремно розказувати! Аби було багатство, аби достатки, — то буде і щастя, [illegible]... Якого-ж ти добра хотів знайти між сими божевільними? Про яке щастя гадав своєю дурною головою? Тьфу! (Плює і швидко виходить).

Заслона пада.

СПРАВА ДРУГА.

[У хаті Остапа. На задній стіні по середині двері на двір; на праву руч у кутку піч, на ліво — вікно; біля вікна стоїть стіл, далі лава].

Вихід 1.

Маруся (сидить на лаві біля столу, шиє). Та й надолужило мені оце шитво, Боже! І на що я його шию, кому вишиваю? (Задумуєть ся). Ох, важко як!... Чого се мені так важко? Коле серця — мов гадина веть ся, а на думі — наче пугач стогне... Все мені з думки не сходить те чудне Шкандибенкове сватання... Його мати й слухати про те

Digitized by Google

~~ро хоче~~; її мати з дорогою душею Наталю б віддала, а Наталя Василя кохає. ~~От і розбери, розплутай сю плутанину, що натутало нити~~!... Хоч воно і те сказати: чим Шкандибенко не під пару Наталі? Дука, багатир... і вона у роскошах зросла, ~~у достатках виполелеяна~~... То тепер вони зубожіли, ~~якщо не про Ли~~ ~~марові, достатки слава на все містечко стояла~~. ~~Що в Шкандибенка мати сердита~~? ~~Та хіба з Наталі з нею жити~~? ~~А Карпо й так кохає, не дав би в образу на~~ ~~ве~~... Ніт-же! запав їй ув око той Василь... А Василь що? — Приймак! У Василя, що є? — Нічого... ~~Батько нічого~~ і ~~в неї нічого~~... ~~Що-ж воно було~~?... Ні, не під стать Наталя Василеви: ~~гарна дівка, і вроде красна старшої у складах, та недостачах, у всякій нагальній роботі~~... І Василеви не такої жінки треба. Йому треба жінки хоч некрасивої, та щоб було що за нею; ~~щоб було об віщо руки зачепити, на ноги стати~~... ~~От якої йому жінки треба~~... ~~І я не знаю, куди його очи дивлять ся, що нічого не бачуть. Батько його добре знає, мати що згадку постила та зітхала, я його — як сестра поважаю~~... Одно тілько слово скажи він батькови і... були-б ми до віку вічнього щасливі!... Та що се я, дурна, вигадала? Оце так! Дівчина сама парубка сватає! От сором, так сором!... ~~Добре, що ніхто не чує, не бачить; а то-б сказали: Отто дівка!~~ (~~Задумуєть ся~~). Ні, краще не думати, щоб не було того, що в Наталею, котра не знає, де себе діти, що з собою поробити. Краще шити. (Береть ся за шитво і стиха заводить пісню):

Ой горе, горе,
Та чорні брови;
Ще більше лихо,
Та карі очи!

Що чорні брови
Не до розмови,
А карі очи
Не сплять сред ночи...

Вихід 2.

Увіходить Шкандибенко.

Карпо. Здорова, Марусю! Чи батько дома?
Маруся. Немає... На що тобі?
Карпо. Та до його мені діло. (Задумуєть ся).
Маруся. Вони пішли на хрестини до сусіди.
Карпо. Шкода.

Digitized by Google

Маруся. Що-ж там таке?
Карпо (понуро). Нічого... А це що ти шиєш?
Маруся. Сорочку вишиваю.
Карпо. Кому?
Маруся. Парубкови.
Карпо. Якому?
Маруся. Та вже-ж не тобі!
Карпо. А як-би й мені?
Маруся. У тебе є та, що́ пошиє.
Карпо. Хто-ж мені пошиє?
Маруся. А Наталя?
Карпо (весело). Наталя?... Як-би то вона пошила!
Маруся. Попроси, то й пошиє.
Карпо (сумно). Ні, не пошиє... Просив уже.
Маруся. То ти казна як просив. А як-би [illegible] гарненько, та любенько попросив, то й пошила-б... Не тілько сорочку, а ще, може, і хустку.
[illegible]
Маруся. Чого вже?
Карпо (гірко). Та вона на мене і дивити ся не хоче! Слово скажу — то вона й відвернеть ся.
Маруся. То тобі так здаєть ся... Як то ти хочеш, щоб дівчина та перша парубка зачепила? Яка-б то була і дівчина! Що-б про неї люди сказали?
Карпо. Коли-б-же [illegible] воно так було, [illegible].
Маруся (у бік). Стій, я з його поглуздую. (До його). Воно так і є. То ти тілько не примічаєш нічого.
Карпо. Нічого й примічати, коли воно і так видно!
Маруся. Що-ж видно?
Карпо. Що видно? Те, що Наталя другого кохає!
Маруся. Кого?
Карпо. Ще й питаєш — кого? Мов сама не знаєш!
Маруся. А вже-ж не знаю.
Карпо. О, ти не знаєш!... Всї ви, бачу, однакові.
Маруся. Та нащо-ж [illegible]? Далебі не знаю.
Карпо. [illegible]! А Василя не знаєш?
Маруся. Якого Василя?
Карпо. Вашого!... Приймака... Щоб йому...
Маруся. Тю-тю! Що се ти верзеш? Щоб Наталя та покохала нашого Василя? Оце вигадав півтора людського!

Digitized by Google

Карпо (неймовірно дивить ся на Марусю). А то скажеш ні!

Маруся. Вже, як я бачу, то в тебе таки клепки недостає! Що Наталя, а що Василь? Наталя — давнього, значного роду, а Василь — приймак безрідний, та й годі!

Карпо. Так то, так. Та коли він запав Наталї ув око.

Маруся. Хто тобі наплів таке? Плюй ти тому у вічи!

Карпо. Усї люди кажуть... все містечко знає... Моя мати каже.

Маруся. То твоя мати назнарошне, щоб тебе відвернути від Наталї.

Карпо. А Наталя не кохає Василя?

Маруся. А вже-ж нї.

Карпо. Кого-ж вона кохає?

Маруся. О-о, який хитрий! Хоче, щоб усе йому сказали.

Карпо (чуло). Марусю, моя порадниці! Порадь мене, як сестра рідна... Скажи тепер по правдї... Ти вже виросла, [illegible], вона від тебе нїчого не криє. Не вже-ж Наталя не кохає Василя? Я оце й прибіг до твого батька та матері... Вони у ладу з Лимерихою живуть; Наталя їх слухає... Хотїв, бач, попрохати їх .. може-б вони уговорили Наталю.

Маруся. Ото ще й є, що ти як той цуцик несвуненький бі-гаєш! Все коли-б чужі та другі; а нема того, щоб самому Наталї сказати.

Карпо. Та менї страшно стає, коли вона на мене гляне! Що-ж менї робити, коли я несьмілий такий, [illegible] про [illegible]...

Маруся. Ото парубок! Не несьміє сказати? Що-ж у тебе язик на привязї? Адже ти говориш зо мною?

Карпо (зітхнувши). То-ж з тобою!

Маруся. Що-ж я таке?

Карпо. Ти — друга річ... Ти — доступна..., а Наталя — Бог його знає! Як не бачу, думка є: і не вгавав-би, та все говорив; а побачу — таке мене візьме, язика не повернеш, мов весь опух у мене, або хто придержує його у роті.

Маруся. Ото все дурниця! То ти на себе такий напуск напускаєш. А я тобі ось що скажу: викинь ти з голови, що Наталя така недоступна. Вона така, як і всї, або ще й доступнїйша, ніж другі. У других гордощі є, — Наталя нїколи нїким не гордує; у других серце зле, —

Digitized by Google

у Наталї воно добрійше доброго... Ти таки, як стрінеш її, прямісенько до неї підійди, любесенько з нею поговори, то й побачиш, що все гаразд буде.

Карпо. (радо). Е-е... їй Богу?

Маруся. Що-ж я тобі брехати буду?

Карпо. Господи, що-б я тому дав, хто-б мене звів з Наталею!

Маруся. Ти знову на других вернеш. А я тобі все таки одно: не надій ся, парубче, на других, надій ся сам на себе. Другі не те скажуть, не так повернуть; а як сам, то слухай тільки свого доброго розуму.

Карпо. Розуму, розуму!... Коли-б-же він був у мене добрий! А то він у мене помутив ся, як і сам я мучу ся... А-а, гірке моє безталання! (Задумуєть ся). Слухай, Марусю... Зведи мене з Наталею. Поможи менї, як сестра рідна!

Маруся. Як-же я тобі поможу?

Карпо. Зведи мене з нею... До себе її, чи що, попроси... Скажи коли, я прийду. Я вже і матїр укоськав. Оце вигнала з хати. Іди, каже, і жени ся, і бери кого хоч, тілько не дури світом! Я оце, правду кажучи, вийшов та й здумав... Піду, думаю, до твого батька, пораю ся... хотїв... хотїв, бач... попрохати твого батька, чи... не прогнав-би він Василя від себе... Що він твоєму батькови? Що батько йому?... Звідкіль узяв ся — хай туди й іде!... А його не буде — може й Наталя инча стане.

Маруся (прикро на його дивить ся). Бач, який ти! Я й не думала, щоб ти був такий недобрий... Що-ж тобі Василь заподіяв, що ти так женеш на його?

Карпо. Прости мене, прости Марусю. Я, бач, перед тобою, як перед Богом, з нічим не таю ся, нічого не крию... Менї нічого Василь не заподіяв... І я знаю, що це я гріх проти його замишляю... Та що-ж менї робити. Менї все таки здаєть ся, що Наталя кохає його.

Вихід 3.

Василь (увіходить, увесь у поту, виморений і, не примічаючи Карпа, повертаєть ся до Марусї). Чи ти, Марусю, не знаєш, де батько свердли поховав?

Маруся. Які свердли?... Там-же у комірчинї.

Василь. Нема там того, що менї треба. (Запримітивши Карпа, до його): А-а, здоров, Карпе! Я тебе й не примічаю.

Digitized by Google

Карпо (понуро). Здоров!

Василь. Що се ти до нас завитав?

Карпо (заминаючись). Та се... он, до неї... то бач, мати післали до її батька... а його немає дома.

Василь (усьміхаючись). А може й до матері?

Карпо (несьміло). Ні... тілько до батька.

Василь. Ну, гаразд... бувай-же здоров... [illegible], а мені ніколи. (Виходить).

Вихід 4.

Карпо. Бач, бач... він сьміеть ся... Чого-ж він з мене сьміеть ся?

Маруся. Хто там сьміеть ся. То в його натура така весела.

Карпо. Ні-ні... [illegible]... То він сьміеть ся з мого кохання... Я знаю-знаю... Ні, він — ворог мій. Мені серце каже, що він — ворог. От так і заколотило ся все, як його уздріло! [illegible]... (Сидять скілько хвиль мовчки). Ох, прощай, Марусю!

Маруся. Куди-ж ти? Хіба не будеш батька дожидати?

Карпо. Діждав уже... Прощай! (Виходить).

Вихід 5.

Маруся. От ще один скніє, пропадає з кохання... [illegible]... І що воно [illegible] те кохання? [illegible]: чого-б його побивати[illegible]? Не все одно, що Грицько, що Іван? Ніт-же! (Задумуеть ся). А воно цей Карпо хоч дурний, та хитрий... бач, куди верне: Василя прогнати, то тоді, може, і Наталя [illegible] стане. Воно справді, як-би Василь на який час де дів ся..., може-б тоді Наталя пішла за Карпа. А там, щоб Василь знову прийшов... побачив, що немає Наталї... може-б і на другого кого задивив ся. Може-б... Та що се я, дурна, своїм дурним розумом розвожу! (Задумуеть ся, потім заводить пісню):

Ой, Боже, Боже, що та любов може!
Та пішли того, Боже, кого я люблю дуже!

Вихід 6.

[illegible]дить жартовливо). А ось і я.

[illegible]то що, що ти?

Digitized by Google

~~Василь. Як що? Прохала Бога, щоб післав, та вже й забула.~~

Маруся. (розчовпавши). [illegible]... Про тебе, бач, і річ!

Василь. А про кого-ж? Про того може, що наче пяний покивав з двору?

Маруся. А хоч-би й про того... Чим не парубок?

Василь. Усім узяв, тілько Бог розумом поскупив ся.

Маруся. У тебе все дурні, тілько ти й розумний.

Василь. Ага-а! Значить у саме серце вцілив!... Та Господь з ним, я прийшов не за тим. Шукав-шукав свердла — кат-ма, а їсти хочеть ся... Чи не дала-б ти мені хоч шматочок хліба поки що.

Маруся. Он-же на столі лежить... Не бач? (Василь підходить до столу, лама шматочок хліба і, посоливши, відходить; сїда на порозі і їсть. Скілько хвиль мовчать обоє).

Василь (понуро). Чого се він, справді, приходив?

Маруся. Хто?

Василь (прикро глянувши на неї). Що се ти, наче курчат розгубила?

Маруся (образливо). Розгубила... А що?

Василь. Чи не Шкандибенко розполохав?

Маруся. Шкандибенко.

Василь. Ну, жди, поки прийде позбирати.

Маруся (кинувши очима на його). Та й ядучий ти, Василю! Господи, який ядучий!

Василь (жартуючи). Який-же я ядучий, коли ось узяв невеличкий шматочок хліба, та й досі [illegible] не ззів? А їсти — аж шкура болить!

Маруся (скрутнувши головою) Крути вже, та верти! Звертай на хліб сьвятий!

Василь. А то-ж про що ти?

Маруся. ~~Про твоє слово гірке та палке!~~ Про твої речі гостріуїдливі!

Василь. Бач, куди вона гне... Звісно: правда ~~в вічи коле~~.

Маруся. Не про те я, Василю, кажу, ~~не про правду сьвяту~~. А про твоє серце зле та недобре.

Василь (зітхнувши). Ну, ще його, Марусю, ніхто не коштував, щоб довідав ся, чи добре воно, чи ні.

Маруся. Видно й так, чим воно дише.

Василь. Дише воно тим, чим другі надишуть. Цибулею надишуть — цибулею дихати ме, а часником — то й часником; а часом буває й стрюковатим перцем.

Digitized by Google

Маруся. Та мабуть там у тебе у грудех не серце, а стрючина з перцю!

Василь. Поздоров Боже можних та заможних, вони таки вигріли ту стрючину, що вся, мов кровю обкипіла, так почервоніла.

Маруся. У тебе все можні та заможні!

Василь. Кому тепло, то не кричати ме, що холодно.

Маруся. А тобі чого недостало?

Василь (глянувши на неї). Менї? (Усьміхаєть ся). Менї їсти хочеть ся.

Маруся. То не їси, хіба?

Василь. Їм-же, бач; і зараз їм. Тілько ситий голодному не товариш!

Маруся. Тобі-б уже, Василю, гріх таке й казати. Як, тобі у нас недобре?

Василь (похнюпивши голову). Оце то й є, що — базїкала стара до смерти, поти й словом подавила ся!

Маруся. А що-ж, може неправда?

Василь. Та правда-ж, правда. Чи не в Шкандибенка її позичила? Он у його матері ще теплїйша.

Маруся. Ну чого ти у їх уїв ся? Чого ти у їх узлив ся? Що вони тебе чим зачіпають?

Василь (хижо зареготавшись). А-га! І в тебе обізвала ся ґосподарська кров! Е-ге, воно, бач, так: яблучко від яблуньки недалеко відкотить ся.

Маруся. Ти все одно та одно плещеш: Можні та заможні! Ґосподарі та дуки! Вони, може, про тебе і не чули нїколи, а ти все одно: вороги та напасники.

Василь (махнувши рукою). Мовчи, глуха, — менче гріха!

Маруся. А я тобі другу приказку скажу: Як вовка не годуй, а він все в лїс дивить ся.

Василь. Сьвята правда! Такий з неї холодному кожух теплий, що аж мороз поза спиною ходить.

Маруся. Тебе не переговориш.

Василь. Не ходуй за ним, небого: то було голодне, та вбоге! (Перехрестившись виходить).

Вихід 7.

Маруся. Чудний та дивний оцей Василь! Все тих можних та заможних лає, на свою долю нарікає... І все йому не так, все не по його... Чого йому хочеть ся? Чого

Digitized by Google

недостає? Щастя йому бажаєть ся? Воно за ним само гонить ся; хто-ж винуватий, що він не бачить, де його шукати? Шукай-ж, де його не було й немає... Хіба сказати йому? Хіба навести його на його?... Як-же йому сказати, як навести, коли він зо мною завжди отак, як сьогодні, говорить?... Гріх сказати, щоб він недобрий був до мене... Недуговала раз я; так хвороба якась напала на... Рідна мати не ходила так біля мене, як він падав! Вирве мене, і розкриє; сьвіжої води біля мене постановить, на двір виведе, проти сонечка ясного посадить... Розговорює та втішає мене. З того безталанного часу я сама не знаю, що зо мною стало ся... Не любила я його зволку за те, що був такий шустрий, та насьміхуватий; а з того разу він став мені такий любий!... Тілько всего то раз і було! Вичуняла я, знову він став давним Василем... А я вже думала... Господи! Чого я тілько не передумала?... Та все по-дурному; все то, як сон, розіходить ся... Думала, може він хоч Наталю кохає.. Нераз підслухувала їх розмову... Вона йому як у вічи не вскочить; а він — все однаково, от як зо мною: більш веде насьміхувату та ущіпливу розмову... А щось непевне у його на душі; щось у серці його ноє... не даром і Наталя так турбуєть ся об тому... Та скритний-же який! Нікому того не покаже, не признаєть ся...

Вихід 8.

Остап, Оришка і Лимериха увіходять, Лимериха трохи випивши).

Остап. А що, діждала ся нас, дочко? Забарили ми тебе? Еге, буває... буває, що й ти нас підожди. Сумуєш одна?

Маруся. Ні, тату. Чого мені сумувати? Я ось шию.

Лимериха (до Оришки). І така, я вам скажу, самохітня, та самовільна! Ми, бачите, та упрямка, — хоч ти їй кіл на голові теши, а вона — все одно: не піду, та й не піду.

Оришка. А ви на неї не дуже і налягайте. Ви таки їй попустіть; уважте на її молоді літа, та серце гаряче. Знаєте: хто не був молодим-дурним?

Маруся (до Лимерихи). Здрастуйте, тітко!

Лимериха (уздрівши Марусю, до неї). Здорова, моя галочко! Здорова, Марусечко! Я тебе й не примічаю. Замопотала очи твоєю матірю, та й не чуди.

Digitized by Google

Маруся. Все ви про Наталю клопочетесь?

Лимериха. А про кого-ж мені більше клопотати? Про неї, моя дитино; про її долю щасну. (Повертаєть ся до Оришки). Та така-ж, кажу, сестрице, самохітня та самовільна, як і її мати, каторжна, була.

Остап. Отак матері подякуй!

Лимериха. Правда, куме, правда; що правда, то не гріх! І я така за молоду була... огонь була!

Остап. То чого-ж його і на дочку ремствувати?

Лимериха. Хіба я на неї ремствую? Я-ж тілько прошу її: уваж ти на мене, стару; послухай ся матері своєї, що тебе на своїх руках виносила-виняньчила, он яку виростила!

Остап. Ну, вже, коли-б мене дочка моя та не послухала ся!...

Оришка. То що-б було?

Остап. Що-б було? (Суворо). Кланяв ся-б у ноги, та просив...

Оришка. Всї ви одним миром мазані, — знаємо ми вас... Вам аби все було по вашому.

Остап. А то, щоб яйця та курий учили?

Лимериха. Правда, куме, правда, твоя... А менї-ж, нещасній, виходить тепер таке.

Остап. Бо сама й винувата. На що споваднла дочку так? На що їй волї багато давала?

Лимериха. Як-же менї було їй волї не давати? Одна-ж вона у мене, як те зернятко! Тілько-ж у мене поради, тілько й утїхи.

Остап. Ну і тїш ся тепер! А як-би змалку повадки не давала, от-би тепер і не скаржилась. Знаєш: учи дитину тодї, як у поперек лави лежить, а не тодї, як у подовж ляже!

Оришка. Та хіба в неї Наталя що? Дай, Боже, кожній матері таку дочку!

Лимериха. Гріх слова сказати, — добра вона у мене. Чи пяненька я прийду до дому — вона і пригляне, і спати положить; і так, ласкава до мене, поважає... Одно тілько: усяке бачить наші достатки, що з року на рік все зменшають ся та зменшають ся; та як їм і не меншати, коли тілько тим і живемо, що зостало ся від покійного. Все-ж воно не прибуває, а убуває.. Тепер і я стара; на мій вік ще стане; то сим, то тим боком проживу.

Digitized by Google

А як згадаю, як то їй, молодій, у сьвіті прийдеть ся жити та бідувати, — то так біля серця й запече... От-би і хотіло ся її за свого житя пристроїти... і лучаєть ся добрий чоловік... Та ви знаєте — Шкандибихи син.

Маруся. Я пак і забула, тату, вам похвалити ся. Карпо приходив до вас.

Остап. До мене? Чого?

Маруся. Хотів вас прохати...

Лимериха (перебиває). Знаю, знаю... Я вам усе розкажу, все; постійте тілько трохи... Так ото, кажу, Шкандибенко молодий свата. Чого-ж їй? Такої пари і по сьвіту пошукати: і не поганий, і багатий, і її так кохає... Одже підіть! Не піду, та й не піду за Шкандибенка.

Оришка. Ну, вже, правду кажучи, я-б своєї дочки ніколи не віддала за його. Там одна стара що за цяця! Цілком-же проглине невістку. Знаю я її.

Остап. Та він, либонь, і на голову трохи шкандибає. Справжній Шкандибенко!

Лимериха. Але не вірте тому. Я-ж його, як своїх пять пальців, знаю. Що в його серце добре та покірливе, що він матері своєї слуха, то люди й наказали таке.

Остап. То що люди, то люди; а то таки у його десятої клепки недостає.

Лимериха. Та хай у його і недостає; за те у моєї Наталї лишня. От-би і порівняли ся!

Остап. Ну, та гаразд. Так об чім-же діло стало?

Лимериха. Та об тім-же, що Наталя не хоче.

Оришка. А як не хоче, то й не силуй. Не тобі-ж з ним жити, а твоїй дочці!

Лимериха. Та вона молода-дурна! Не знає свого щастя, через те і не хоче... Оце я й зайшла до вас поради попрохати.

Остап. Якої-ж тобі поради від нас треба?

Лимериха. Вона, тебе, куме, за рідного батька почитає, і тебе, кумо, поважає; а з вашою Марусею душа в душу живе, — такі вже вірні, та щирі подруги!... То тепер я вас і буду прохати та благати: уговоріте ви мою Наталю! Хай вона викине дурну думку з голови, хай послухаєть ся матері своєї... Ото і Шкандибенко за тим приходив.

Оришка. Отаке вигадай: тебе не слуха — чужих послуха! Та й не приходить ся нам, кумо, у се встрявати. Бог

Digitized by Google

знає, яке то щастя Наталине буде за Шкандибенком, А коли ми її умовимо, та вона буде нещасна, — ні на кого розмствувати не, як на нас. І нам гріх від Бога.

Остап. Та чого-ж вона не хоче? Другий на підставі є, чи що?

Лимериха. Не що-ж то й що!

Остап. Хто-ж такий?

Лимериха. Я вже не знаю, як і хвалить ся вам... Василь ваш...

Остап. Василь?

Лимериха. Еге-ж, він. Я його не ганю: він хлопець моторний, тілько що-ж у його є?

Остап. Василь? Гм! (До Марусї). Іди, лишень, дочко відсїль: тобі не пристало такої розмови слухати.

Маруся. Я, тату, піду до Наталї.

Лимериха. Іди, моя дитино! Іди, моя рідна! Іди, розговори, та розвесели її. Не давай їй плакати, та побивати ся! (Маруся виходить).

Остап. Василь... Відкіля-ж ти знаєш, що він? Хіба хвалила ся вона?

Лимериха. Вона то не хвалила ся; та я добре знаю, що він.

Остап. Добре. Я на самотї з ним побалакаю.

Лимериха. Поговори, куме, побалакай, голубе. Умов його, хай відкинеть ся від неї. Чого йому до Наталї приставати? Він собі другу знайде, з більшими достатками... Знаєш, щоб не гаяти часу, то хоч і зараз побалакай. Ми з кумою підемо... Ходїмо, кумо, до мене; ходїмо до моєї Наталї; там-же і Маруся.

Остап. Ідїть, а я побалакаю. (Лимериха і Оришка виходять).

Вихід 9.

Остап (ходячи по хатї). Василь... не вже правда?... Василь... Я-ж його малим до себе взяв, ростив, годував, на добру путь наставляв... І вийшов з його парубок на все містечко: чесний, розумний. Кращої пари моїй Марусї не треба, кращого сина менї не шукати... Гм... А тепер?... Та не вже цьому правда? (Виходить на поріг і гукає) Василю! Василю!

Василь (з-надвору). Чого?

Остап. Іди, лишень, сюди на час.

Василь. Та хотїло ся-б воза домайструвати.

Остап. Віз і підожде, а тебе треба.

Digitized by Google

Василь. Зараз. (Поки Василь увіходить, Остап задуманий ходить по хаті).

Вихід 10.

Василь (увійшовши). А що тут таке треба?

Остап (стає, дивить ся неспокійно йому у вічи). Слухай, Василю!... (Затинаєть ся).

Василь. Слухаю.

Остап. Кажуть, либонь... Та сядь, сядь... бо я довго буду тебе питати.

Василь. Та я й постою.

Остап. Ні, сядь. Ти дивись мені у вічи прямо, та кажи по правді.

Василь (усьміхаючись). Що це ви, батьку, наче мене сповідати збираєтесь.

Остап. Сповідати, сповідати... Я хочу тебе дещо розпитати, та й тобі розказати. (Василь сідає). Двадцять років тому минуло, як до мене прибували січові гості. Не самі вони приїхали, а привезли з собою малого хлопця. Я вже тоді був жонатий та своїх дітий не було... От вони й напали ся на мене: візьми та й візьми собі за сина... Той хлопець, Василю, був ти.

Василь. Знаю, батьку. Мені про се мати розказували.

Остап. Не перебивай!... Намогли ся вони на мене: бери та й бери. Пораяв ся я з Оришкою. І вона каже: чому не взяти? Пішле нам Бог дітий — буде годувальником, а не пішле — візьмемо за сина. — Ну, добре. Питаємо у Січовиків: хто-ж ти, відкіля, щоб знати, бач, кого будемо годувати... Так і Січовики не знають. Кажуть, либонь, одна ватага ходила у Польщу, та вернувшись і тебе з собою до Січи привезла. От і все... Ну, ми взяли. Годували тебе, ростили, за сина видавали. Уже пятий рік тобі пішов, як у Оришки знайшла ся Маруся. От, як вона родила ся, Оришка й каже, та й я сам собі розкладаю: може оце вже, коли Оришка привела дочку, то, Бог дасть, приведе і сина. Чого-ж нам чужого за свого приймати? А чи не приведе, то невелика утрата, коли ми тебе і за чужого приймемо... Все одно, як свою дитину, кохати мемо. Ха! Маруся, виростаючи, щоб знала, що ти нерідний їй... щоб, бач, дивила ся і бачила... з ким, може, Бог судить їй і віку дожити.

Digitized by Google

Василь. Спасибі вам, батьку, за вашу ласку. Одно вам скажу: що я Марусю, як рідну сестру почитаю. Одже навряд, чи Бог судить так, як ви кажете.

Остап. Як саме? Хіба ти теє... Хіба правда тому, що Лимериха хвалила ся?

Василь. Що-ж вона хвалила ся?

Остап. Та, бач, що її Наталка до тебе дуже пада; та й ти, либонь, до неї.

Василь. Я Наталку люблю, як свою душу.

Остап. То се правда?

Василь. Правда. І то правда, що стара не хоче, щоб Наталка йшла за мене, а хоче віддати за Шкандибенка; а Шкандибенко усяк крутить, як-би то мене з містечка вижити. Чув я — до старшини лазив, чи не можна мене у пікінєри записати... щось велику суму сулив... І записали, либонь.

Остап (боязко). Тебе? У пікінєри?

Василь. Мене-ж. Писарів родич хвалив ся.

Остап (спокійнійше). Ну, а ти-ж як?

Василь. Я?... Я так рішив: коли мене у пікінєри, то я втечу за Дніпро — у гайдамаки.

Остап (подумавши). Не йди ти, сину, у гайдамаки. Піймають — голову відотнуть. Краще я тобі ось що пораю: зійди ти, парубче, на півроку, чи на рік зовсім від мене... Подай ся у степи, або що; переховай ся, поти набор пройде. А потім знову приходь до мене. Як сина, тебе прийму; як рідному. буду радий.

Василь (гаряче). Батьку! Тату! Хоч не рідний, то названий! Я не знаю, як вам і дякувати за вашу раду. Я, як почув, що мене у пікінєри записали, то таке на мене найшло, таке зло взяло за серце, що я того Шкандибенка убити наміряв ся.

Остап. Що ти, сину? Такий гріх на душу брати? Хай його, краще, побє лиха та нещасна година.

Василь. Одного тілько буду у вас прохати, одного благаю: як піду я, — відговорюйте ви Наталю від того Шкандибенка. Розкажіть їй усе, що оце було між нами; розкрийте їй очи. Стара хоче силоміць її за його віддати. Побережіть її, сироту, як і мене побєрегли; я вам, поти і віку мого дяковати буду.

Digitized by Google

Остап. Добре, добре. Не турбуй ся, козаче. Іди ~~тепер коло роботи прав ся, а на завтра, сину~~, і в дорогу збирай ся. Я тебе виряжу так, що ніхто не знати ме. Хай тоді шукають вітра в полї.

Василь. Спасибі вам, батьку! (кланяєть ся і виходить).

Вихід II.

Остап. Отаке склало ся!... Бач, Шкандибенко дурний, а хитрий; що вигадав! У пікінєри!... Ну, хай-же, хай їде... Молода кров гаряча, як окріп на огнї кипить... Хотїв, каже, убити... га? Ну, хай прохолоне... Рік мине — багато води утече. А тим часом треба Наталку за Шкандибенка зіпхнути, щоб, як вернеть ся Василь, не було замішки... Гарний він хлопець, чесна душа — і моїй Марусї, як раз до пари... Хоч вона і буде вбивати ся, як оглядить ся, що його немає, та їй можна буде й похвалити ся... підожде... А то — у пікінєри! От, сучий син! Дурний, а розумне вигадав. Піти, лишень, до Лимерихи... ~~Що там вона з Наталкою возькаєть ся~~? Піти, доброю звісткою утїшити... у пікінєри, мов... Хоч вона і хрещениця моя, та що? Все-ж — своя сорочка до тїла ближче, своя кров рідніїша. (Бере шанку й виходить).

Заслона пада.

СПРАВА ТРЕТЯ.

ПОСТАНОВА ПЕРША.

[Хата Лимерихи, убога, але до ладу прибрана. Стїни білі та рівні; образи у вишиваних рушниках, заквітчані гвоздиками, васильками, ласкавицею. З правого боку стїни піч, з лївого вікно; на вікнї пук сьвіжих квіток у глеку; недалеко від вікна стіл, у середній стїнї двері].

Вихід I.

Наталя (сидить коло вікна сумна-невесела, на очех у неї сльози). Коли-б зібрати з усего миру всї лиха, то й вони не здавили-б так мого серця, як ота гірка чутка, про котру ще він натякав; ота матїрня щира порада... Господи! на що Ти дав менї уха, щоб я почула її від рідної матері? ~~На що Ти дав менї матїр, щоб тілько вона принесла до мого серця нові муки та пекучі сльози~~? На що Ти дав менї серце і заклюнув у його любову й ша-

Digitized by Google

нобу до рідних йому? Живе-ж на сьвіті скотина, зьвірина усяка — і не скаржить ся на своє нещастя!... Згодувала пташка діток — і розпустила їх по сьвіту широкому; виросли пташата малі — кинули і забули про матір свою. Кожне шукає щастя, де знає; ніхто йому силоміць не накидає свого — кожне по своєму щасливе... Чому-ж ти, Боже, не дав того чоловікови? З самого малу ти прикував його до рідної оселї; наставив над ним старших, що повинні піклуватись про його щастя, про його долю... Наложив на того проклони, хто перший зламає той закон... На віщо? Хіба чоловік, дійшовши до літ, сам не знає, що йому робити, де йому своєї долї шукати? (Задумуєть ся, гаряче). Та хоч-би-ж уже рада? А то: не хочеш волею — накинуть силою... На що-ж та воля дана чоловікови, коли її повинні отак гнїтити-нехтувати?... Того не можна, тому не годить ся... Чому не можна? В покон віку так люди жили, у таких звичаях виростали... Звичаях!... Що-ж то за звичаї такі? Хіба вони не мінять ся з людьми? Хіба люди все однакові на сьвіті? (Задумуєть ся). Проклята та хвилина, у яку мене зачали, вільну душу скували життям невільним, а життя — звичаями!... Кажуть-же: поки ще не зачав ся чоловік, доти він душа без тіла, вільна, носить ся в широкім просторі синього неба... На що-ж мене звідти узяли, на землю звели? На що вільну душу закували у тіло? Тоб-би я носила ся вільна, як вітер, щаслива — як само щастя, не знаючи ні лиха, ні горя!... А тут? Рідна мати ворогом стає; кує важкі цепи, нові кайдани на твою душу! Господи! Який-же немошний та безталанний чоловік на сьвіті! (Плаче).

Вихід 2.

Маруся (вбігає і кидаєть ся до Наталї). Здорова, Наталочко! Здорова моя, сестрице? Що се ти? Плачеш?

Наталя (підводить голову, важко зітхає). О-ох!... Коли-б ти знала, Марусю, яка туга, яка несамовита та різуча туга крає моє серце!

Маруся. Усе в неї туга! Усе в неї горе!... Ну — чого? Напустить напуск такий на себе, запреть ся у чотирьох стінах, — та ще-б і туга не брала!

Digitized by Google

Наталя. Напуск... запреть ся.. Добре тобі казати те, щасливій та безжурній... А мені що казати?... Рідна мати в поперек твого шляху стає, з ворогами на твою голову накладає!

Маруся. Що ти верзеш? Де видано, де слихано, щоб рідна мати стала ворогом своїй дитині! Гріх тобі таке казати! Мати завжди піклуєть ся про своїх дітий; стереже їх щасну долю... Ніхто не назове щасливим тих сиріт, щó змалку позбули ся рідної матері.

Наталя. Ні, Марусю, то найщасливійші діти на сьвіті! У їх немає ярма на шиї; вони вільні, як вітер, як сама воля!

Маруся. Яке-ж то щастя, коли вони і голодні, й холодні, й босі й простоволосі!

Наталя. То ще не лихо, Марусю, коли ні в віщо гаразд одітись; часом прийдеть ся голодному посидіти. Щира праця та непокладлива робота тому горю завгоре. А то лихо, сестрице, коли твоє серце нівечать, на твою душу плюють, над твоєю волею знущають ся... А немає нікого на сьвіті, хто-б за тебе заступив ся, — хто-б сказав ворогам моїм близьким: що ви робите? оханіть ся!... Знаєш, Марусю, буває іноді таке — я сама собі нерада, своєму життю нерада... Мені здаєть ся, краще-б було, коли-б хто узяв та задавив мене, ніж отак на сьвіті жити, отак мучитись. (Плаче).

Маруся. Ось перестань, Наталко! Ось угамуй ся! Слухай, що я буду тобі казати!

Наталя. Краще-б я оглухла, щоб уже нічого не чути.

Маруся. Ти бо знову за своє. Ось слухай... Сьогодні був у нас Шкандибенко. Хвалив ся мені, як він тебе щиро кохає. Так, каже, кохаю, так кохаю — аж бою ся її!

Наталя. Годі, перестань... Не кажи мені нічого за Шкандибенка. Не кажи за того дурня осоружного, щó бачить, який він мені противний, — я на його дивити ся не можу, а він лїзе, пристає, як та шевська смола до кожуха!... Прошу тебе: не кажи мені нічого за його. Є й без тебе ті заступники, щó мені ним уха протурчали.

Маруся. Не буду, не буду! угамуй ся тілько! (Помовчавши). А мені здаєть ся, Наталю... от ти побиваєш ся за Василем, а він тебе і сотої долї так не кохає, як ти за ним побиваєш ся.

Digitized by Google

Наталя. Ну, то що? Хіба я сама того не знаю? Хіба я сліпа, щó не бачу?... Хай він не тілько на сотню, на тисячу разів менче мене кохає, ніж я його, — і все таки я його кохати му і кохати не перестану!... Коли хоч невеличка искорка кохання жевріє в його серці, коли хоч одно моє слово прийшло ся йому до душі і він памятати ме його, — я його кохати му, як і кохала!... Скаже він мені: „Наталю! Я на тобі женити ся не можу, будемо так жити...“ — то ти думаєш, я-б задумала ся? Як вітер, як буря, зірвавшись з своїх припонів, не знає ні впиму, ні заборони, — так-би я кинула ся за ним, і ні що-б мене на сьвіті не здержало, не зупинило!... Тілько він не такий, Марусю, щó-б бажав мого нещастя, моєї погибелї. Коли-б він був на місци Шкандибенковім і побачив, що він менї немилий, — він-би зразу відкинув ся, бо він — чесна душа.

Вихід 3.

Увіходять Оришка і Лимериха.

Оришка. Ось і ми до вас прийшли — не забарили ся. Здорова, Наталочко! Здорова, моя дитино! Чого се в тебе таке личко смутне і очи заплакані?

Лимериха (гостро глянувши на дочку). Хіба не видно чого? Ревла, як корова... Ну, скажи ти менї: чого ти ревеш? чого ти піняєш?

Наталя. Від щастя, мамо!

Оришка. Ось годї тобі, стара, та стелю зривати. Дай ти дитинї очумати ся. Заспокій її душеньку засмучену.

Лимериха. Та й дозолила-ж вона менї, до живих печінок доняла своїми ревами та жалощами. Вона дума, як рюма, то по її і станеть ся... Нїколи! Сказала тобі: не віддам за того, за кого тобі хочеть ся, й не віддам.

Наталя. Уже-ж і я не піду за Шкандибенка.

Лимериха. Нї, підеш!

Оришка. Стара! Угамуй ся, кажу.

Маруся. Наталочко! Не переч матері.

Наталя. Не піду!

Лимериха. Підеш!... На зло тобі, віддам за його.

Наталя. Не віддасте.

Лимериха. Чому? Чому?

Наталя. Тому, що не піду. Хіба — силою.

Digitized by Google

Лимериха. І силою віддам тебе! Звяжу, та віддам.

Наталя. А я втечу... От побий мене, Боже, — утечу!

Лимериха. Ні, брешеш — не втечеш... Я тебе на цеп візьму.

Наталя (крізь сльози). Мамо, мамо! Що ви кажете? Що ви говорите? Оттакого добра ви своїй дитині жадаєте? Оттакого щастя їй добуваєте?

Лимериха. А що-ж мені робити з тобою? Кажи тобі ласкою — ти не слухаєш!

Наталя. Як-же його, мамо, слухати, коли воно не любо серцю моєму.

Лимериха. Плювати я хотіла на твоє серце, от що! Я знаю, хто тобі у зуби завяз; та лишенько, бач, — не сватає! Та хоч-би і сватав, — от тобі хрест, Наталко, — не бути тобі за ним. Краще мені в домовині тебе побачить, своїми руками тебе задавити!... І подумай таки, своєю дурною головою: що в його є? що він має? Приймак, наймит, та й годі! Ні хатки, ні пані-матки... І що ти взяла собі в голову, що ти думаєш собі? Підеш за його — до своїх злиднів та чужі приточиш. Дасть Господь вам діток, діждати, — на втіху хіба? По миру, у старці пустите!... Дочко, дочко! зглянь ся ти на Бога, зглянь ся на свою матір стару, що тебе ростила-кохала, від свого рота відривала, тебе годувала. ~~Все ждала щастя, все ждала долі... Одже і діждала!~~ Одже і вигодувала собі на лихо не любу дитину!

Оришка. Годі, стара, годі! Наталко, змовчи хоч ти; ти менча!

Маруся. Наталко!

Наталя. Чим-же я, мамо, вам не люба? Чим не догодила? То тілько ви мені не даєте ні в чому волі.

Лимериха. Волі!... Якої тобі волі? Ти ще не знаєш, дочко, тієї волі, до чого вона доводить. Коли-б ти знала, яка та воля, — ти-б від неї сама, як від лиха, поли врізала та тікала!... Дівоча воля — то погибель!... А ти кажеш: волі... Ти кажеш: якого то щастя мати дбає, коли не дає волі? А не знаєш, що мати серця відколупнула та дала своїй дитині, аби воно було щасливе... Ще ви бігаєте дітьми, ганяєте малими, а в неї серце не на місци, з голови не виходить думка: як-би то так зробити, щоб вони були й спокійні, й щасливі... Ні, доч-

Digitized by Google

ко, не жалієш ти матері своєї, не хочеш задля неї добра зробити і тікаєш від свого щастя!

Наталя. Яке-ж мені, мамо, щастя буде, як я за нелюбого піду? Та ні поговорити, ні порадитись!

Лимериха. То все дурниця, дочко, хімери на себе такі напустила! Що то кохання? — Дурниця, та й годі! Червяк закрутить у лобі, заграє кров у серці, западе ув око парубоче обличчя, — от і кохання! А поберуть ся, — місяця не зійде, як уже у їх і лайка і сварка, і сльози, й докори! Хіба ви не бачили, проживши на сьвіті стільки? Проживи-ти з наше, тоді скажеш: чи бреше мати, чи правду каже?

Наталя. Я й не кажу того, мамо, що ви неправду кажете... Ви зжились з такою правдою, то воно вам і здасть ся так.

Лимериха. І ти поживеш — і тобі здасть ся.

Наталя. Ні, не зживу ся я, мамо, з тим. Не так воно мені руба становить ся, щоб я зжила ся з ним.

Лимериха. Одже, кажу, що то все — дурниця... То — кров одна... А підеш, дочко, за Шкандибенка, будеш сама дяковати. Подумай тілько, чого в його немає? І воли, і корови, і слуги, і прислужниці! Схочеш робити — робити меш, не схочеш — лежати меш. Тілько порядок давай, само діло зробить ся... Та й про мене згадай, на мене зглянь ся. Пора моїм старим кісткам і спочинок дати; годі день у день танцювати ся — пора і спокій мати. А де-ж я спокій такий мати му, як не у його — в заможнього зятя?

Наталя. А мати його? А свекруха? Забуваєте? Та в неї і земля спокою не має: вона на неї не ступить без того, щоб не лаяла, та не проклинала!

Лимериха. Чого, дочко, люди не накажуть? Чого не набрешуть? Мало-поволичке візьмуть перекрутять його — он яке виплетуть завбільшки!... І свекруха, хоч і чужа мати, та не зьвір-же вона справді, на своє серце має. Будеш корити ся та догожати, і свекруха до тебе добра буде; а будеш отак, як оце з своєю матірю, суперечатись — звісно, і вона навпроти тебе піде.

Оришка (з плачем до Марусі). Слухай, дочко, слухай, що кажуть розумні люди. Слухай та навчай ся.

Маруся (плаче). Наталю! Послухай ся матері, послухай ся...

Digitized by Google

Вихід 4.

Остап (входить, глянувши по хаті). Що се ви за ревище, та за виєще підняли? Поховали кого, чи що? І ти, стара, туди? І ти дочко? Чого?

Лимериха (указує на Наталю). Це все вона... З нею нічого не поробимо. Усї її уговорюємо, та умовляємо, а вона — як своє, та й своє!

Остап. Та що-ж тут у вас таке? Розкажіть менї толком, по ряду... Кажи, Наталко, чого се ти сама плачеш і других до плачу довела?

Наталя. Хай мати кажуть.

Остап. Ну, кажи, стара.

Лимериха. Та все-ж таки того, що бач, Шкандибенко сватає Наталку. Ми всї раїмо їй іти, а вооа не хоче за його, а хоче за Василя.

Остап (лукаво). За якого Василя?

Оришка. За нашого, хіба не чув, не знаєш?

Остап. Мовчи! Хай одна доказує.

Наталя (у бік). О! Господи! підкріпи мене немошну, малосилу!

Маруся. Наталочко!

Лимериха. Та за вашого-ж таки Василя.

Остап. Ну, а Василь що? Хіба давав який привід?

Лимериха. Та я вже не знаю. Він менї нічого не казав.

Остап. А тобі, хіба, Наталко, казав що? (Наталя мовчить). Чого-ж ти мовчиш? Кажи; все кажи — не бій ся... я знаю Василя; він хлопець чесний і Наталцї як раз під пару... Ну, так повідай: казав що?

Наталя (закривши очи руками). Він менї нічого не казав. Та я його кохаю... і він мене.

Остап. Кохаєш... ххе! Кохаєш... Шкода... А знаєш, чого Василь мовчить, нічого не каже?... Знає, що тобі за ним не бути... Він на черзї... Його у пікінєри записано.

Наталя (злякано). Як у пікінєри? Василя?

Маруся. У пікінєри?!

Остап. Еге-ж, у пікінєри.

Оришка. Що це ти плещеш, старий? Як-же се можна? Де-ж се видано, щоб одинця у пікінєри писано?!

Лимериха. А що, Наталко, а що?

Наталя (схилившись, плаче). Боже мій, Боже! Того-ж він такий сумний та задуманий завжди. (До Остапа). Дядечку, ба-

Digitized by Google

течку! Він у вас виріс і згодував ся; ви його за рідного сина маєте... Не вже-ж ви попустите, щоб його взяли у пікінєри? Не вже-ж така неправда повинна стати ся?

Остап. Попустите... Як-же його не попустити, коли його, бач, записали... Що-ж ти зробиш?

Оришка. Як що зробиш? А жаліти ся? Хіба в нас немає полковника?

Остап. Цить! Не роби базару, стара. Слухай, що далї буде. Оце як ви порозходились, прийшов він до мене, та й хвалить ся своїм лихом. Коли, каже, візьмуть у пікінєри, — за Дніпро передам ся, в гайдамаки піду! — Оттаке, відказую йому, — вигадай! Важко стало голову на плечех носити, то щоб її зняли, що в гайдамаки надумав... А він: а що-ж менї робити? Все рівно, де пропадать, то пропадать! У гайдамаках, каже, хоч своя воля, а в пікінєрах — поженуть тебе аж в Московщину. Та ще-ж, питаю, може се й брехня. Відкіля ти дізнав ся? Може ще можна і горю запомогти? Нї, вже, каже, не запоможеш горю. Писарів родич хвалив ся, що записали. А ще, каже, написано пером, того не вирубаєш і топором. — А відкупити ся, питаю, хіба не можна? — Не такі там, відказує, руки ходили, та ноги танцювали ся, щоб то було можна. На що вже, каже, Шкандибенко там лазив, великі гроші давав, — так і гроший не взяли.

Оришка. Як, Шкандибенко?

Остап. Сиди й не писни!.. Чого-ж, кажу, Шкандибенко за тебе викуп давав? Хіба ти його прохав, чи що? — Нї, каже, я його не прохав. Він сам якось дізнав ся. Устрів мене, розпитує... Ходім, каже, я все переверну, все перероблю. Не вдавить мене та сотня, або й друга; а ти менї, як розживеш ся, віддаси; а чи й не віддаси, то чому доброго діла не зробити...

Лимериха. Бач, дочко, бач! А ти кажеш: Шкандибенко лихий, Шкандибенко недобрий.

Наталя. Брехня! все брехня! Не вірю я нічому, не повірю! Це назнарошне таке виплели та виплутали, щоб мене обдурити... не вірю, не вірю, поти сама від Василя не почую.

Остап. Отакечки!... Так се-б то я брешу? Се-б то я став перед дочкою покійного Лимеря брехати? Перед своєю

Digitized by Google

хрещеницею? Се-б то вона мені, хрещеному батькови, брехню завдає?... Гарно, гарно! Спасибі, здобув ся ласки... Нічого, куме, вигодувала собі дочку, виростила на втіху... Хрещеному батькови брехню завдає! У вічи завдає! А пропадай ти, але личино, щоб я став перед тобою душею приняти, та словом ламати!... Жінко! Дочко! ходімо звідси. Щоб ваша нога ніколи не була тута! (Схоплюють ся йти).

Лимериха (переймає). Куме, голубе мій, постій, підожди... Вибач ти її дурну-нерозумну, зглянь ся на її серце молоде-гаряче.

Остап. Кого вибач? На що зглянь ся?... Що, вона в тебе семилітка, що нічого не тямить, не розбирає? Заміж збираєть ся, а брехню хрещеному батькови завдає!... У вічи завдає!... (До жінки й дочки). Ходімо звідси, щоб ще бува кращої дяки не здобули ся.

Лимериха (до дочки). Дочко! Дочко! Що се ти накоїла, що наробила? Зараз мені падай батькови у ноги, та проси, сльозами моли його вибачити тебе, нерозумну!

Наталя (ридаючи). Не вірю! Не вірю!... Брехня, все брехня! (Припадає до столу, ламаючи руки).

Остап. Бреши краще ти, молодча, а не мене старого заставляєш брехати! Тьфу, на твою голову дурну! (Швидко виходить, за ним Оришка і Маруся).

Лимериха. Підождіть! Підождіть!

Заслона пада.

ПОСТАНОВА ДРУГА.

[Обставини першої справи].

Вихід I.

Дівчата гуляють по левадї.

1-а Дівчина. Чи чули, дівчата, таке, як я чула?

Декілько разом. Яке?

1-а Дівчина. Кажуть, Наталка збожеволїла.

Дівчата. Як збожеволїла?

1-а Дівчина. Та так. Найшло на неї таке, наче сказила ся, прости Господи! Остапа, хрещеного батька свого, з хати вигнала, а його дочку, Марусю, яка вже вірна була, — вчера, либонь, і її вигнала, і матір Марусину.

Digitized by Google

Дівчата. Чого-ж се так?

1-а Дівчина. Там як розказувать, то й за день не перекажеш.

2-а Дівчина. Та то-ж усе через те Шкандибенко сватання.

Дівчата. А він і досі її не відкинув ся? Устряв, та й устряв!

3-я Дівчина. Як свиня в огород: ні по пискови, а вона лізе.

1-а Дівчина. Та, Бога ради, і Наталка добра! Як таким женихом, як Шкандибенко, та перебирати?! Чого їй треба? Молодий, багатий... Ніт —. Василь безрідний у зуби застряв! А що Василь має? Що у його є? Он, либонь, беруть у пікінєри.

3-я Дівчина. Беруть... Знаємо ми, як беруть!

1-а Дівчина. А то ще не беруть? Шкандибенко, либонь, ходив і викупати — ні за що.

3-я Дівчина. То все брехня!

1-а Дівчина. Яка-ж брехня, коли мені сама Маруся учора розказувала. Розказувала і як Наталка її батькови брехню завдала, як з хати вигнала. Казала і те, що Василь сьогодні збирається ся утікати, поти набор пройде.

3-я Дівчина. І все таки то брехня! (Гень показуєть ся Наталка). Та ось і Наталка. Дивіть ся, яка страшна: сама з собою говорить. А заховаймо ся за дерево та послухаємо, що вона каже. (Мерщій ховають ся).

Вихід 2.

Наталка (увіходить, блїда, заплакана; коси нечесані — розкуйдали ся): Господи Боже! Не вже до Тебе не доходять ні людськ муки, ні гіркі сльози? Ти-ж все чуєш, і все знаєш! Не вже Ти не бачиш мого плачу крівного, мого горя тяжкого? Увесь світ уже те бачить... Немає місцини в моєму дворі, щó-б не скоштувала моїх слїз гірких; вся одежа моя просоліла ними. Немає куточка в моєму серцї, щó-б не переболів та не перелив від горя та скорботи..., — немає малої-невеличкої жилочки в менї, щó-б не молила ся до Тебе, не засилала свого гарячого жадання: або щастя дай, або смерти пішли! А Ти... як стїна та... глухий і німий... (Задумуєть ся). Ще учора... Що учора?... Учора жила ще надія в моєму серцї, ще гріла його. І учора — задавили її... Мати, хрещений батько її задавили... (Помовчавши). Не вже то правда? Не вже Василя візьмуть у пікінєри?... Чому-ж він не

Digitized by Google

прийде, не скаже мені?... Хоч-би де стрінути ся з ним... одже скільки сьогодні сходила — хоч-би здалека побачила!... І поуз Остапово дворище йшла — його не видно... Певне, люди наплетуть такого, що... — та хай плетуть! Що-ж, коли я люблю Василя?... Люблю і любити буду!... Чого-ж він до мене такий нещирий, та неприхильний? Можна-б-же прийти і сказати... А він мов чужого — цураєть ся мене.. Я знаю, чому він не йде. Він не хоче мене вражати, не хоче моєму серцю більшого жалю завдати... Не слухай ся, Василю, свого чесного заміру! Більшого лиха не буде, як є, — як терплю я його... Не ти, — другі мені доведуть про його, та ще й насьміють ся доводячи... Чого-ж ти криєш ся? Прийди, мій голубе, дай побачити тебе, розпитати, чи правда то?... Учора мені все те здало ся такою брехливою правдою, що я не здержала ся і прямо брякнула нею у вічи батькови... Мати каже, що батько дуже розгнівав ся і заказав, щоб і Маруся не ходила до мене... Я не памятаю, що було учора... Може я чим і прогнівила батька, може перед ним і провинила ся... одно тілько — чогось воно мені здаєть ся брехнею (Задумуєть ся). Брехня, — а душу і серце опекла... Я чую, як та отрута гірка-пекуча ходить по моїх кістках, переливаєть ся у моїх жилах, студить-холодить моє серце... Ну, що, як то правда?! (З горя ламає руки. З-заду показуєть ся Шкандибенко).

Вихід 3.

Карпо (углядївши Наталю, іде до неї крадучись. Тихо). Наталочко! Наталю! (Голосно). Чого ти тут сама блукаєш? Ходімо до дому; там тебе мати жде.

Наталя (довго дивлячись на Карпа). Карпе! Ти, кажуть, добрий чоловік!

Карпо (зрадївши). Не знаю, Наталю, їй Богу, не знаю! Може й добрий.

Наталя. Коли ти добрий, то прошу-молю тебе: не ходи ти за мною, не никай, як та тінь, куди я піду.

Карпо (понуро). Я був у тебе... не застав дома... Мати каже: пішла гуляти. Піди, каже, за нею... Я й пішов.

Наталя. Чого-ж тобі треба від мене?

Digitized by Google

Карпо. Менї? (Довго шукає слова). Нїчого... Я так... Я, значить, тебе люблю дуже.

Наталя. А коли любиш, то й уваж того, кого любиш: не ходи за мною.

Карпо (помовчавши). За ким-же менї ходити?

Наталя. За ким хоч... Хіба мало є дївчат в містечку? Вибери собі любу, та й ходи за нею, а мене покинь-забудь... Я не люблю тебе.

Карпо. Не любиш! (Зітхнувши). Я знаю, що ти Василя любиш.

Наталя. То чого-ж і вязнеш, коли знаєш?

Карпо. Так Василя-ж у пікінєри записали... Його, значить ся, аж в Московщину поженуть, — а може й на край сьвіта.

Наталя. Ну, то що?

Карпо. А тобі-ж як бути?

Наталя. Ти хіба поможеш моєму горю, що питаєш?

Карпо. Та я-б-же з радістю поміг... Що-ж, коли ти мене не любиш!

Наталя (у бік). Менї шкода його. Він хоч трохи і пришелепуватий, а справдї добрий. (До його). А як-би я тебе любила, що-б же ти зробив?

Карпо (радо). Еге-е-е! Як-би то ти мене хоч трохи любила... ~~на мізинчик~~, на пів мізинчика... ~~хоч капельку~~... батечку мій! Тодї-б я усїм хлопцям сказав: брешете ви, сякі-такі сини!... Вони, значить ся, сьміють ся з мене, що я тебе люблю, а ти менї у вічи плюєш... Коли-ж то таке було, що-б ти менї плювала у вічи?

Наталя. Може й діждеш ся.

Карпо. А краще-б було, коли-б ти на мене не плювала, та заміж за мене пішла... Як-би ми зажили з тобою!...

Наталя. Як-же-б ми зажили?

Карпо. Господи! Як-би ми зажили!... То я тебе люблю, а то-б у десятеро ще більше любив... Та де у десятеро? У двадцятеро, у тридцятеро!... Зодягав-би тебе, зобував-би тебе... Сам з ліжка зводив, черевички на ноги назував.

Наталя. Ну, а мати твоя?

Карпо. Мати моя?... Сердита дуже. Та й мати моя тебе вподобала. От-би, каже, кого за жінку мати! Ся-б, може, і доглянула... Сватай, каже. Як поженитесь, я вас віддїлю... Самі будете жити.

Наталя (подумавши). Оце-ж ти менї, Карпе, усе розказав; а

Digitized by Google

тепер слухай — я буду розказувати. Добре це все, коли воно так буде, як ти розказуєш, а як не так?

Карпо. Так от тобі великим Хрестом Богом заприсягну, що все буде так!

Наталя. І не божи ся, Карпе, і не присягай ся! Тепер ти так думаєш і твоя мати так каже. А прийдеть ся до життя, — вона тоді зовсім инче засьпіває.

Карпо. Ні, моя мати не така. Що сердита вона — то правда; а що пообіцяє — так тому і бути. А коли вона справді нас одурить... то... і не слухати ся-ж можна... Доки-ж мені її слухати ся, та корити ся, пора і своїм розумом жити. Не маленький-же, бач, я!

Наталя. Та ти не маленький, та тільки своєї волї не маєш.

Карпо. Хто, я? Та я... ти тілько скажи менї... Та я проти всего сьвіта піду, на всїх наплюю! Аби ти мене одного любила.

Наталя. Ну, а як я тебе не люблю. Не можу тебе любити.

Карпо. То-то й є, що ти мене не любиш. ~~Не ще мене й крушиш, та сушить~~... Ти Василя одного знаєш; а, правду кажучи, Василь за тобою не дуже то побиваєть ся. Та ще оце йому лихо припало, то він і зовсім забув про тебе.

Наталя (прикро дивить ся на його, мов правди вивіряє. Сама собі). І цей теж плеще! (До його). Не вже тому правда?

Карпо. Чого-ж менї брехати? Я чув... До мене доходила чутка, що, либонь, старий Остап то його для себе держить... для своєї Марусї.

Наталя (злякано). Марусї?

Карпо. Не знаю, Наталю, може то люди й брешуть, тілько ходила така чутка... Та он, глянь, і вони! (Геть-геть між деревом показуєть ся Василь, одїтий по дорожньому, з торбами за плечима; біля його Маруся смутна. Вони щось говорять. Це Василь здійма шапку, хрестить ся і цїлуєть ся з Марусею. Вона так і припала до нього).

Наталя (гукає). Василю! Василю! (Василь тим часом, поцїлувавшись з Марусею, мерщій скрив ся, мов зачув гук Наталин; Маруся собі побігла у другу сторону). Чого-ж ти побіг? Куди ти скрив ся? Верни ся, та вбий мене, своїми руками задави! Менї легче буде від тебе смерть приняти, ніж отаку наругу переносити, отаку зраду бачити!... ~~Василю! І Бог тебе не скарає, люди не осудять?~~ (Плаче).

Digitized by Google

Карпо. Не плач, Наталю! Не вбивай ся, моя люба... Не псуй краси своєї, не суши вроди дівочої.

Наталя. Василю, голубе мій! Верни ся... Одно слово... одно невелике слово скажи... І я забуду... все забуду!...

Вихід 4.

Лимериха (убіга). Що це за крик такий? Це ти, Наталко, так гукаєш? Чого се ти?

Наталя (плаче). Василю, Василю! Верни ся хоч на хвилиночку!

Карпо. Та то вона, матусю, Василя вздріла. Отамечки обнімав ся з Марусею.

Лимериха. А що, дочко, а що? Не я тобі казала, не я говорила, як він тебе любить, як кохає? Став-би він тебе голу та вбогу кохати?!

Наталя. Мамо, мамо! Не вже-ж Василь такий? Не вже і він дивить ся на те, в кого що є, хто більше має?

Лимериха. А ти думаєш як? Цілуваннячком та милуваннячком буде ситий? Життя, дочко, довга нива, та ще й колюча. Треба більше всего про те дбати, як його у сьвіті прожити, а не цілування справляти! То все дурниця! Кров молода грає...

Наталя. Що-ж мені тепер робити бідній? Що казати безталанній?

Лимериха. Що робити? Слухай ся, дочко, того, що мати каже, та розум добрий наказує... Зрадив він тебе, ~~сонехаль~~, — наплюй і ти на його! Ось тебе хто і порадить і відрадить. (Показує на Карпа).

Карпо. Наталочко! та я тебе... як голуб голубку голубити му.

Наталя. Боже мій, Боже! Все пропало, все... Все на сьвіті тілько вона, та брехня гіркая!... Робіть тепер зо мною, що хочете... (Схиляєть ся до Шкандибенка і плаче).

Карпо. Наталочко, бідна моя! Не побивай ся так. Не варт він слова доброго, а не то що побивати ся за ним.

Лимериха. Дочко моя, голубко моя! Отак-би і спершу треба! отак-би й давно. А не то що — сама мучиш ся і других мучиш... Бий того сила божа, хто тебе дурив, та сьвіт тобі мутив! Веди її, сину, до дому. Тепер вона твоя, на віки твоя! (Карпо помалу ступає, піддержуючи Наталю; за ними Лимериха).

Digitized by Google

Вихід 5.

Дівчата (з-за кущів вибігають). Отаке бачили? Ну, тепер Наталка за Шкандибенком буде.

1-а Дівчина (до 3-тьої). А що чи правда? Твоя?

3-я Дівчина. Ох ще побачите, чия буде правда, як Наталя дізнаєть ся, що її дурять.

Дівчата. Та вже, що-б там не було, а на весіллї погуляємо. Погуляємо, погуляємо! А поки-що давайте, засьпіваймо. (Сьпівають).

Ой і зрада, карі очи зрада;
Чого в тебе, милий, нещирая правда?

Заслона пада.

СПРАВА ЧЕТВЕРТА.

[Хата Шкандибихи багато убрана; по стїнах вишивані рушники порозвішувані, замість лав стільцї, червоною краскою викрашені. На середній стїнї двері, на праворуч груба з лежанкою, у кутку стіл, над столом божниця, шовковими рушниками огорнена, перед нею на ретязкови лампадка, а геть трохи далї на ниточцї голубок кружає].

Вихід 1.

Шкандибиха (сидить на лежанцї; Карпо стоїть недалеко). Казала я тобі, сину, не бери ледащо в двір! Візьми ти отецького роду, та міщанського звання, щоб і в себе що мала, була рівна, та була вірна. А то яка вона в тебе жінка? Що вона тобі принесла? Узяв-же, як той кілок, роду, нарядив її, як ту паву... Що-ж вона вдячна за те? Дімдеш ся дяки... дожидай!... Ті бісові злидні такі самохіжні та самовільні, що й слова ма криво не кажи, так сраму і стрибне в гору! На що брав? Хто примушував брати? А ти, мовчиш; ти дивиш ся, та потураєш.

Карпо. Що-ж менї робити, мамо?

Шкандибиха. Як що робити? Бери дрючину, та бий до рук, — як ту товаряку лупи! От вона і буде боятися, буде поважати... Де страх, там і Бог... А то немає на неї страху ніякого, вона своєю волею все більше та більше забирає... Ти не кажеш нічого, мене слухати не хочеш, — який-же між вами лад буде? От і тепер: куди вона повіяла ся? Чого вона повіяла ся?

Карпо. Вона хвалила ся, що до матері піде.

Шкандибиха. Чого... Чого до тієї матері день-у-день тїпати

Digitized by Google

ся? Чоловіка та свекруху судити? Знаю, знаю... Там то вже наговорять ся, та насудять ся! І сяка така! І сякий і такий! Чоловік противний, свекруха уїдлива! ~~Чого з ними дома сидіти?~~!

Карпо. Що-ж, коли я її, мамо, так люблю, що у мене рука не здійметь ся її ударити...

Шкандибиха. Бо дурень пришелепуватий!... ~~Ти любиш, а вона тебе?... Дурень, дурень~~! Люби жінку, як душу, а труси, як грушу! Не бєш, не учиш її, за що-ж вона тебе буде любити? ~~Як би не раз, не два виманїжив добре, от-би вона і знала, що то чоловік у неї, а не макуха яка небудь...~~ А то: який з ~~тебе чоловік~~? ~~Що з тебе за чоловік~~?... Вона тебе по всему містечку славить, дурним величає, а ти, мов не чуєш... Сину, сину, ти таки зведеш мене на той сьвіт. Незабаром закриють ся очи мої, зложу свої руки, що тоді буде з вами? Що станеть ся з тим добром, що надбала для вас? Вона-ж його рознесе по всьому сьвіту, розтринькає по всїх усюдах! Як менї буде лежати ся на тому сьвітї і дивити ся, як чужа, лодана дитина, розносить добро, нажите віками! Що ти ~~тим~~ думаєш собі?

Карпо. Та я вже терплю. Терплю, та як і відважу ся, то знати ме вона мене!

Шкандибиха. Знати ме! Почім вона тебе знати ме, коли ти їй у всему волю даєш, у всему потураєш? ~~От як-би пішов~~, та загнав гострим батогом до дому, то вона-б не ~~годила~~! А ~~то~~, може, там за другими хіхи та сьміхи заводить... ~~Крутила-ж~~, не бійсь, та вертїла, як сватав ся; ~~підговила якогось лаш-ця-пройдисьвіта~~, щоб тебе одурити, ~~за~~ твою голову закрутити!... Знаю я тих Лимерів; з покон-віку вони такі були. А ся ще в надаток і до скляного бога молить ся... Чому-ж його не спіймати дурня якого, щоб ради дочки заливав їй очи? ~~Був один, що збула за його~~... Думала — от-от багатого зятя знайшла; то ~~то зажиру~~! Добре-ж, що в сього зятя та мати жива, — не попустила чужим добром порядкувати... А як-би її не було? То обійшли дурня; окрутили, як знали, а то-б і добро його посїяли!

Карпо. Еге-е! Так-би я їх до добра і підпустив!

Шкандибиха. Хто, ~~ти~~? А на віщо-~~ж~~ її, як ту куклу рядиш, як ту паву водиш?

Digitized by Google

Карпо. Хіба воно, мамо, гарно буде, коли вона моя жінка, та як старчиха ходити ме?

Шкандибиха. Хіба я велю тобі у дрантя та шмаття її рядити, ~~як ту старчиху водити~~? Можна-ж і простеньке яке справити, ~~та щоб воно не було, як то сонце у вічи~~. А то, напендючив на неї, аж горить усе! ~~Налетичив~~ — рублїв і в десять не вберош! ~~Носи, та вилор ся перед людьми~~! Іди, щоб усї тебе бачили! Може знайдеш другого, кращого від чоловіка.

Карпо. Наталка, мамо, не така.

Шкандибиха. Вір ти їй! ~~Вона в тебе сьвята за бога! А нарядасть ся, отак-мало~~? А що-дня тїпаєть ся з двору — куди? ~~Нема того, щоб дома сидїти, та чоловіка глядїти~~, — ~~ніяк~~ ~~повіяла ся~~. Свекрусї, може-б, коли і в голову треба заглянути, — дарма, — хай свекруху хоч і нужда зїсть!

Карпо. То я її, мамо, піду покличу, щоб піськала вам.

Шкандибиха. Потрібне менї її ськання, — ~~куди-пак~~! Хай-би вона хоч тебе глядїла, а то... Он плещуть, що той пройдисьвіт-утїкáч незабаром вернеть ся... Гляди: наплює на твоє багатство, та за ним і повіеть ся.

Карпо. Хто, Василь вернеть ся?

Шкандибиха. Не який-же біс, ~~як не він~~... А вже чула, переказував до Останїв: незабаром ~~верну~~ ся... Утїшайте Наталку, хай не сумує.

Карпо. ~~Що до Василя~~? Та як-же се? Хіба вінчану можна відняти?

Шкандибиха. Ой, йолопе, йолопе! Дурню, дурню! І того не розбереш, ~~і того не розпуїчиш~~, що такому, як Василь, і ніж не сват! ~~Що йому до того, що вінчана~~? Прийде, змовлять ся, та й змандрують обоє.

Карпо (заметушившись). То я зараз піду... Я її ~~зразу~~ приведу... Запру її, нікуди не пускати му!... Де моя шапка? ~~Я за-раз, однією мінутою верну ся.~~ (Вибігає).

Вихід 2.

Шкандибиха (сама). Слава Богу, хоч цим його проняла, хоч цим підшпигонула! Може хоч тепер за розум візьметь ся, а теж розпустив її, розпанадив; і не кажи, і не говори нічого, — так і стрибне в гору, так і забє баки!... „Коли менї чоловік нічого не каже, а ви будете бучу збивати...“

Digitized by Google

Ох, гірка ти мені, та ненавісна! Ще дівчиною бувши, ти мене в саме серце образила. Не забуду я тієї образи!... Думала: невісткою станеш, — згадаю я тобі давне — відригнеть ся воно тобі печінками! А ти й тут, як та лисиця, хвостом крутиш; як вода, поміж пальцями пробігаєш. Його, видно, котячим мозком обпоїла, блекотою обгодувала, та думаєш і надо мною верх узяти? Не діждеш, зла личино! Не дам ся я тобі до рук! Погуляю ще я над твоєю головою, та над твоєю пихою!... Мені аби його проти тебе зняти, до себе привернути, а тоді я скручу тебе!... Отут, у жмені в мене будеш сидіти, у ногах, як гадюка, звивати ся... Схочу — попущу жити, схочу — розтопчу!... Підожди ще трохи, підожди; незабаром діждеш ся.

Вихід 3.

Наталя (увіходить). Куди се Карпо так побіг? Гукала-гукала, а він, мов оглух!

Шкандибиха. Туди, куди і ти віяла ся.

Наталя. Я ходила до матері.

Шкандибиха. Чого до тієї матері день-у-день ходити?

Наталя. Я-ж не знала, що до матері не можна.

Шкандибиха. А до неї без спросу не ходять!

Наталя. Кого-ж мені питати?

Шкандибиха. Кого питати? Хіба в тебе чоловіка немає? Хіба в його матері немає, а в тебе свекрухи? Ні — потьопала, повіяла ся!

Наталя. Я-ж не знала. Я-ж думала, що до матері можна.

Шкандибиха. Ти все не знаєш! Ти все думаєш: не знаєш! А нема того, щоб спитати.

Наталя. Та я-ж до рідної матері пішла! Не до кого-ж я ходила!

Шкандибиха. Хоч і до рідної, а без спросу не ходи! Чого ти до неї пішла? Давно була? Ще не наговорила ся, та не насудила ся з матірю про свекруху, та дурного чоловіка, що жаліє жінку... А-а дурний, дурний! Як-би взяв арапій, та відтюжив-відідрав, як ту шкодливу кішку, щоб не ходила що-дня, не тьопала ся без спросу не знать куди, та не знать чого!

Наталя. Ну, скажіть мені, мамо, чого ви від мене хочете?

Digitized by Google

Чого вам треба? Я-ж, здаєть ся, і годжу вам, і послухаю ся в усьому.

Шкандибиха. Як ти годиш? Як ти послухаєш ся? Ти хоч-би своєму чоловікови годила, його доглядала, щоб не ходив, як навісний, з задуреною головою!

Наталя. Хто-ж сьому виною? Ви-ж усьому виною... Завжди ви нас цькуєте та каламутите; завжди йому наказуєте бити мене та нівечити.

Шкандибиха. Ще тебе не бити? Ще не бити? Та тебе вбити мало! На огні пекти — мало!

Наталя. За що?

Шкандибиха. Щоб не дурила сьвітом, не зводила з ума!

Наталя. Кого я дурю? Кого я з ума зводжу?

Шкандибиха. Кого? Не знаєш кого? — Чоловіка свого дурного! Адже-ж вішала ся там на одного волоцюгу — не повісила ся; та найшла дурня, щó приняв покуту на себе.

Наталя (з жалем). І се ви кажете? І в вас язик повертаєть ся се казати? (Гордо). Спитайте-ж Карпа! Спитайте його: хто вішав ся? Я вішала ся, чи вам Карпо мою матір напував та підбивав, щоб віддала за його? Спитайте увесь мир, все містечко, — хай нас люди розсудять!

Шкандибиха. Чого се ти так розпащекувала ся, та розбазікала ся? Чи, бач, яке сказала? Чи, бач, як уразила?

Наталя. Яка-ж добра свекруха таке скаже про свою невістку? Покуту приняв на себе?... Та ви-б же мене живцем взіли, не соливши ковтнули, як-би то була правда!

Шкандибиха. Мовчи, ~~сучко, мовчи~~! Ти тілько себе знаєш, ~~за себе дивиш спокійно~~, а до других тобі байдуже.

Наталя. До кого-ж других?

Шкандибиха. А до чоловіка, до Карпа! Що ти з ним робиш? Поти не знав ся з тобою, як огірочок той був; а тепер, як тінь та став, не знать на що перевів ся!

Наталя. То спитайте його: чи я йому що роблю?

Шкандибиха. ~~Будь-й-сего~~... обпоїла чимсь, з глузду збила, ~~то що-мало?~~

~~Наталя.~~ Побий того, мамо, сила божа, хто й здума таке робити!

Шкандибиха. І побє! Ти думаєш: помилує? Побє! Я таки вимолю; сльозами-крівю виплачу, ~~а се не пройде так~~... Душа християнська не полова, щоб нею віяти, ~~як охочеш~~!

Digitized by Google

~~Наталя ([illegible]). Мовчати ну вже!~~

Шкандибиха. ~~І защіпить тобі, коли не мовчати ноги~~!... Нехая! Недбая! ~~Все б тільки покляти, та гайнувати~~!... Рада, що на чуже добро прийшла; ~~що все, чого душа забажає, а~~! ~~У матері була~~! ~~У неї була~~!... Злидні! Погань! Нечисть!... Не допаскудить чого дома, та ще украде, та до матері віднесе.

Наталя. Хай над тим ворони попокракають!

Шкандибиха. Мо-о-вчи, а то я тебе задавлю! (Хитро дивить ся на неї і виходить, грюкнувши дверима).

Вихід 4.

Наталя. Отаке то моє життя, ~~моє щастя~~, моя доля гіркая! І от уже до року добираєть ся, як мене отак мучать, живцем їдять!... Краще-б було під водою лежати, на тряліку бовтатись, ніж отаке чути! Недбаха, нехая, сучка, волоцюга, злодюга... Господи, як у неї язик повертаєть ся? (Задумуєть ся). Що-ж, коли в неї немає добра в серці, коли воно в неї висохло, як кізяк, холодне як крижина, а розум задурений злом та гордощами. Чому-ж їй не плести всякої всячини? (Задумуєть ся). Куди-ж я дивила ся, на що я гляділа, даючи своє слово? Краще-б було ~~лить собе злидням сточити~~, у дівках посивіти, ніж продати свою молоду вроду за се багатство! А все ти, мамо; всему ти виною! (Задумуєть ся). Господи! Прости мене, що я подумала таке на матір. Хіба й вона тепер не болїє? ~~Хіба й вона за мною не плаче~~, що так, нещасна, помилила ся? Ні, мамо, я не рушу твоєї сьвятої любови. Ти мене любиш, як і любила; ти тілько помилила ся, ненечко! (Задумуєть ся). Що-ж менї робити на сьвіті? ~~Така молода, жити б та любити~~... Ох, Василю! Василю! На тебе плачу ся, на тебе нарікаю! ~~Ти один усьому винен~~. (Плаче).

Вихід 5.

Маруся (убігає). Здрастуй, Наталю! ~~Здорова, моя давно подруго~~... Ти хоч на мене може й досї сердиш ся, а я все таки прийшла до тебе.

Наталя. Спасибі, Марусю! Ні, я на тебе не серджу ся.

Маруся. Ти сама! Дома немає нікого?

Digitized by Google

Наталя. Немає.

Маруся. Ти плакала?... Твоя мати оце приходила до нас, хвалила ся і своїм горем, і твоїм лихом. Гірке, каже, життя моїй нещасній Наталї! Думала, каже, що за багатим чоловіком добре їй буде, а вийшло — і ворогови-б своєму не пожелала!... Розказує оце нашим, та плаче-плаче, та просить ~~пожалуйсть~~ зібрати ся провідати тебе. Батько, згадуючи, як ти колись їх образила, стали були сперечатись, та твоя мати і моя таки умовили його. То коли було — пора уже й забути!... А я така рада, така рада! Думаю, от тепер то я з Наталею і насиджу ся, і наговорю ся... Оце вони збирають ся до тебе. ~~Поки так радять ся та радить ся, я мерщій уперед побігла.~~ Побіжу, думаю, уперед, провідаю мою давну та щиру подругу.

Наталя. Спасибі тобі, сестрице! Одно тілько недобре, що ти ранїйш про се не згадала.

Маруся. ~~Хіба, ти думаєш, я не гадала?~~ Та моя душа давно вже рвала ся до тебе. Що-ж, коли батько не велїли.

Наталя (зітхнувши). Ох, моя добра подруго! Тебе побачила, і менї зразу полекшало.

Маруся. А то гірко тобі було?

Наталя. Ще й як... Оце недавно свекруха так визолила, так вибілила.

~~Маруся. Нещасна ти, Наталю.~~ Я давно вже чула, що ти нещасна. Та так мені тебе жалко, так шкода.

~~Наталя. І вже, Марусю!~~ Батько кажуть, в наймах не вжалїєш, то так і мене тепер.

Маруся. А я тобі похвалю ся своєю радістю. Так я рада, так я рада! ~~Оце раніше і побігла, щоб тобі похвалити ся.~~ Певне, і ти зрадієш моєму щастю.

Наталя. Коли свого не знаю, то й чужому буду рада.

Маруся. Чи знаєш: Василь швидко вернеть ся?

Наталя (злякано). Як? Василь?

Маруся. Чого-ж ти злякалась?

Наталя (спокійнїйше). Нї, нїчого... Кажи, кажи далї...

Маруся. Знаєш, Наталю... Тілько ти не сердь ся на мене, — їй Богу я не винувата нїчого... Я... давно люблю Василя.

Наталя. І ти... любиш?

Digitized by Google

Маруся. Так люблю його, так люблю! ~~Ой, як люблю! І боль-ко мій його любить і мене~~... Батько давно вже намітили нас попарувати, ~~що тоді, як і я його любила~~. І йому казали, так він каже, що тебе одну кохає. А за тобою тоді саме Шкандибенко присватував ся. Ну, батько й думають... Ач, які хитрі! Тепер тілько уже розказали, а то робили так, що ніхто й не знав нічого... ~~Яка, думають, пара Наталя Василеви?~~ Хай Наталя за Шкандибенка іде? ~~Чого їй?~~ Він багатий, вона за ним щаслива буде, а Маруся Василеви дістанеть ся. Ото так надумали, ~~та й построїли~~, щоб Василя з дому вирядити. А тут Шкандибенко з своїми пікінєрами підтис ся, як раз на руку ковінька!... Чого-ж ти, Наталю, на лиці міниш ся?

батько

Наталя. Так то все брехня була!...

Маруся. Не знаю. Кажуть, либонь, то таку тілько ману пустили, що Василя у пікінєри беруть, ~~щоб, бач, його з дому звести~~... Я як виряжала його, то плакала-плакала, ~~думала, вже на віки розставемо ся~~; а він мене, як брат, утішав та цілував і прохав тобі кланяти ся. Я-б і поклонила ся, ~~та що-ж коли не можна було до тебе доступити ся~~; коли батько не велїли... А тепер, Наталю, Василь подає звістку, що незабаром до нас прибуде. І всім, усім кланяєть ся, і тобі шле низенький поклін. А батько кажуть: тілько Василь прийде, то зразу нас і повінчають.

Наталя (гірко). Чом-же я не оглухла? ~~Чому мені не заложило? Маруся. Те ти, ніби, Наталю, не рада сьому? Не рада, що я буду за Василем? А я думала, що й ти будеш рада.~~

Наталя (ламаючи руки). Боже-ж мій, Боже! Отак обійти, отак окрутити! О я нещасна! Безталанна я! (Плаче).

Маруся. Наталочко! ~~Наталю~~! Ти плачеш? Я-ж їй Богу невинувата; ~~ні в чому невинувата~~... Коли-б-же я знала, Наталю, що так тебе ся вістка образить, я б ніколи тобі не похвалила ся... Наталю, голубко, перестань. Ось мати твоя іде... і моя мати, і батько.

Наталя. Ох, важко менї! Ніж-би краще в моє серце вгородити!

Digitized by Google

Вихід 6.

Увіходять Лимериха, Остап і Оришка.

Лимериха. Ось і я, дочко, не забарила ся; ти до мене, а я — до тебе. Та ще й не сама йду, а гостий до тебе веду. ~~То-то будеш рада таким доротим гостям~~!

Остап. Здорова, Наталко! Чи ~~ще~~ ти ще?

Оришка. Здорова, Наталю, моя дорога дитино! ~~Як я тебе дуже люблю~~! Чого-ж ти така смутна та неспокійна? Плачеш усе?

Лимериха. ~~Що~~ що-ж їй тепер і зістало ся, як не плакати.

Остап. Та годі вам. От зібрали ся провідати Наталку, ~~розвеселити її~~, а вони до плачу доводять. ~~Годі, кому~~. Що се ти сама дома? А де-ж чоловік, свекруха?

Наталя (божевільно). Чоловік здурів, свекруху сказило, та безвісти забігли обоє.

Остап. Ото й краще! Куди-ж вони забігли?

Наталя. Полякались.

Остап. Чого?

Наталя. Своєї тїни.

Лимериха. Та годі тобі, моя, дитино.

Наталя. ~~Бувають~~ бувають на сьвіті ~~такі~~ такі люди: ~~одні боять ся самі себе, то більш безвісти, то другі~~ не соромлять ся тих, кому вони зло заподіяли, та ще до їх і в гості йдуть.

Маруся. Наталю!

Лимериха. Що се ти плещеш, дочко? Охани ся! Хіба ти не рада гостям?

Наталя. Як не рада? Я — рада...

~~Остап~~. Хе-е-е... Та вона трохи тее...

Оришка (до Марусї). Ти давно тут, дочко?

Маруся. Я ото зараз пішла.

Оришка. Он у тебе кісник розвязав ся.

Маруся. Де? (Прибирає косу).

Лимериха. Боже мій, Боже! Чи думала я таке, чи гадала?

Остап. Та годі тобі побивати ся, кумо. Видно, чогось посварились сьогоднї.

Лимериха. Поли своєї-б урізала, та тїкала!... І коли до їх не зайди, коли ~~не заверни~~ — то все отак: все, як у тому горшку, кипить.

Digitized by Google

Наталя (божевільно глянувши на їх). Що се я своїх гостий не витаю нічим? Сідайте, мої дорогі гості. Я зараз. (Виходить).

Вихід 7.

Лимериха. Ох, уже-ж, моя дитино, й привитала! Тілько на поріг, зараз і привитала.

Остап. Ось годі тобі, стара. ~~Чого у сині не перевернеть ся~~? Чого не трапить ся коли? ~~Не потурай тому~~, — перемелеть ся — мука буде. Наталя гаряча у тебе та вразлива... Може Карпо сказав що, або свекруха налаяла... Поюртуєть ся, та й перестане.

Лимериха. ~~Перестане!~~... Ох, не перестане вона ніколи сліз лити, ~~за себе сумніє, своєї й~~ її. Тілько-ж то були сльози та жалощі, а се вже з нею щось инче стало ся... Ох, лиха моя та безталанна доле! (Плаче).

Оришка. Ось годі, ~~мої~~, перестань. Не вбивай себе, та й її не вражай.

Маруся. Не плачте, тітко, а то Наталя, як побачить, що ви плачете, то й собі почне плакати. (Наталя увіходить з пляшкою горілки і закусками).

Вихід 8.

Наталя. Ви вже, матусю, і плачете? От тобі й на! А я збирала ся погуляти з вами. Ось і горілочку несу. (Усьміхаєть ся).

Лимериха (крізь сльози). Погуляти... А бодай тебе, дочко! Ти разом плачеш і сьмієш ся.

Остап. От бач, кумо! Я й казав не вбивай ся! Ось Наталя і могоричу принесла.

Наталя (приговорює). Могоричу, могоричу! Я-ж тебе дуже хочу. (Налива і підносить матері). Прошу вас, матусю, викушайте!

Лимериха (бере чарку). Дай-же, Боже, Наталко, щоб ти щаслива була, ~~весело жила~~, та не журила ся! (Пє).

Наталя. ~~Журитися ся~~!... Чого мені журити ся?... Буде мати сварити ся, та заміж віддасть... (Заводить пісню):

Ой журбо-журбо упряма,
Чого ти до мене пристала?

Тьфу? Що се я? Ще й не пила, а вже засьпівала. (До Остапа). Я за вас і забула, батьку хрещений, порадникy вірний! (Наливає).

Digitized by Google

Остап (узявши чарку). Пішли-ж, Боже, щоб усе було гоже; а не гоже — відверни Боже! (Пє).

Наталя. [illegible]! (Налива і підносить Оришці).

Оришка (відводить чарку рукою). Ні, моя рідна! [illegible] — я не вживаю.

Наталя. Від мене не випєте? [illegible]?... Хіба-ж ви не вмісті були, не один морорич пили, не один замір мали?

Остап. Та вона в мене, Наталко, така, що не то що не пє, а й не їсть. Залишиїї, дочко!

Наталя. Як за мене то й пили, а від мене то й не хочете!

Оришка. [illegible]!

Лимериха. Хіба ти забула, Наталю, що Оришка ніколи не пє. Не силуй!

Наталя. Забула, забула, як на вогонь дула, поти не впекла ся... Хоч пригубте-ж!

Остап. [illegible]

Оришка (бере чарку). А-а, Господи! [illegible] Пішли-ж тобі, Боже, всякого щастя та здоровя! (Надпива трошки і віддає чарку).

Наталя. Оце тілько?

Оришка. Не пю-ж я, не можу... [illegible]

Лимериха. Не силуй, Наталко!

Наталя. Бач, як Наталку силували, а Наталці так і ні. (Бере чарку).

Лимериха. Коли-ж ми тебе, моя дитино, силували?

Наталя. Мати забула, як на вогонь дула! (До Марусі). Ось ми з ким випємо!

Маруся (жартовливо). [illegible]

Наталя (приговорює).

Злїз кіт на сало, На гору не злїзу!
Та кричить: [illegible]! Сало увірвалось,
А собака з низу: Собаці дісталось!

Отак і менї: колись було сало, та цюця ззїла... (Дає чарку). Випий, Марусю!

Оришка. [illegible]

Маруся. [illegible]?

Остап. Других, бач, частує, а сама й ні. Випий, лиш, спершу сама!

Digitized by Google

Наталя. Я випю... Я та не випю? (Зразу випиває). Ух, гірка, як і моє лихо!

Остап. От тобі й гірка! Нам солодка, а їй — гірка.

Наталя. Чуже лихо за [illegible]... А про те будемо пити, — ~~будемо пити, поки будемо пити~~! Дядьку, Остапе, а ну-те ще! (Налива і підносить).

Остап. Та нас і не проси; ми ось з нею! (Показує на Лимериху, випиває).

Наталя. Ну-те, мамо! (Налива матері).

Лимериха. Дай Боже пити, та сльоз не лити! (Пє).

Наталя. А Маруся оце так і не випила нічого! Як-же се можна!... Не хоч горілочки, я тобі наливочки.. Хіба я не хазяйка в себе? ~~Хіба не господиня в своєму дворі?... О, чорт би вбив її батька та матір~~! Я зараз, Марусю. (Швидко виходить).

Вихід 9.

Остап. От бач, кумо, казала: Наталка журить ся, а вона бач, як розходила ся... Давай-же, кумо, ще по одній ~~пройдемо ся.~~

Оришка. Тобі тілько постав, то ти й вже!

Остап. А тобі — зась! Не пєш сама — їж, що поставили! ~~Оришка. Зась!~~

Лимериха. Випємо, випємо! (Заводить).

Ой випиймо, родино,
Щоб нам жито родило, (Остап підносить чарку).
І житечко, і овес...
І зібрав ся рід увесь. (Випива).

Вихід 10.

Наталя (вбігає з пляшкою наливки). Постійте, постійте! Ось я Марусю ночастую, та разом засьпіваємо. (Налива і підносить Марусі).

Лимериха (сьпіває). Ой випиймо, родино,
Щоб нам жито родило!

Остап (кінча). І житечко, і овес...
І зібрав ся рід увесь.

Маруся. Будь здорова, Наталю! (Надпива трохи і віддає чарку).

Наталя (беручи чарку). Випиймо, випиймо! (Долива і, випивши, становить чарку і пляшку на стіл). А тепер засьпіваймо! (Заводить):

Ой випиймо роде, [illegible]
~~Та горілочки добре...~~

Digitized by Google

Ні, се погана! Такої тілько пяниці в шинку сьпівають, а не Шкандибихи поважні гості. Стрівайте, я инчу згадаю! (Заводить):

Ой в неділю зрана
Синє море грало...
Та віддала мати дочку
В чужу стороночку. (Лимериха почина плакати.

На сей саме час Шкандибенко відхиля двері і, глянувши по хаті, перщій зачиняє їх, щоб ніхто його не примітив).

Остап (перебиваючи Наталю).

Ой випиймо, родино,
Щоб нам жито родило! (Зобачивши, що Лимериха плаче). А ти, кумо, й плачеш? Гай-гай! А-ну, лишень, сієї червоненької, червоненької (налива), бач, як кров! (Пє). Та й добра-ж яка, ~~врака~~!

Наталя. О, моя кров добра! Не даром усі за неї так торгували ся.

Остап. Ось-ну, лишень, кумо! (Дає Лимерисї).

Лимериха (пє). Добра... солодка... Ні, я вам похвалю ся... Ще коли ~~мій~~ мій зять та не був зятем, то частував мене медом... От мед, так мед! Такого я з роду не пила ~~і вже, мабуть, не доведеть ся ніколи~~.

Наталя (сьпіває):

Ой пила, пила та Лимериха на меду,
Та пропила свою дочку молоду... (На бік). А батько хрещений помагав.

Лимериха (дослухаєть ся). То се ти про мене, моя дитино, пісьню зложила?... Правда, їй Богу, правда: пропила свою дочку молоду... (Плаче; з-за дверий доносять ся голоси):

Карпів: Мамо, мамо! Мамо!

Шкандибихи: Чого там тобі так припало? Дивись!

Карпів: Підождіть, я щось скажу.

Шкандибихи: Що там таке? Кажи вже швидче!

Карпів: Там гості... У Наталї гості... не йдіть.

Шкандибихи: ~~О о, чорт їх не видав~~! Чого-ж ти, дурню, тиняєш ся? Вони пють, гуляють, а тебе на сторожу випхнули... ~~Чому в хату не йдеш?.. Чого~~ тут блукаєш? (Швидко увіходить).

Вихід II.

Наталя. Прилетіла шульпіка — стережіть ся, курчата! ~~Відьма в хату, а чорт на сторожу.~~

Digitized by Google

Лимериха (схоплюєть ся. До Шкандибихи): ~~Свашечко!~~ Свашечко-голубочко! А ми тебе ждемо-~~не дождемо ся~~... ~~До се-наша свашечка ділась? Куди запотіла?~~

Шкандибиха (сердито). Видно, що ждете...

Остап. Доброго здоровя, Миколаєвна... А ми тут без вас теє... Спасибі Наталці, так ми... й теє...

Шкандибиха. Про Наталку усе станеть ся! Вона на чуже здавна звикла. (Наталка пориваєть ся відказувати).

~~Остапе, Цить, Наталко, замовчи~~...

Наталя. ~~На-вас, мамо, звикла~~. У вас до усего привикнеш... От тілько не умію людьми торгувати... ~~Навчіть мене, мамо!~~

Шкандибиха (дивуючись). Якими людьми? (Углядївши наливку). А ~~ти~~ ти й наливку наточила? От тобі й раз! От хазяйка, ~~от господиня~~! Давно налили, а вона й сточила... ~~Отак, як бачите~~! Отак у нас усе!

Лимериха. Та вгамуйте ся, свашечко; ~~не сердите ся, моя ро-дубко~~! Дурна-нерозумна дитина зраділа, що прийшли до неї рідні, та й уточила.

Шкандибиха. Яке коріння — таке й насіння! Яка мати — така й дочка!

Оришка (до чоловіка). Остапе, ходімо до дому!

Остап. Підожди!

Лимериха. Так, свашечко, так голубочко! Яке коріння — таке й насіння... Хіба ми знаємо у тій наливці толк, коли вона наливаєть ся, коли сточуєть ся? Нам — аби випити.

Шкандибиха. Отак і добре! Отакому і дочку учи. Коли недбаля, то хай учить ся ще пити.

Наталя. Що пити? Ми незабаримо ся і людьми торгувати. Всему свекруха научить.

Шкандибиха. Ти збожеволіла, чи залила очи? Що це ти плещеш?

Наталя. Оладочки з правдочки.

Шкандибиха. Дивіть ся, коли не збожеволіла! От очевидячки збожеволіла! Цу-цу, дурочка! Цу-цу, навіжена! Гар-гар!

Наталя. Та не вкусиш!

Лимериха (смика Наталю за рукав). Наталко!

Шкандибиха. Сучко! Чого се ти сучиш ся? Що се за знак? Хто тебе так розпустив, та розпонадив? Бісова мати?

Digitized by Google

Шкандибиха:

Чоловіка, [illegible], випхнула з хати, а сама [illegible], що й [illegible]?... З [illegible] чортовим родом зібрала ся, та й пєш?... Вон, пяниці, з моєї хати? Хто вас просив? Хто вас сюди навів?

Остап. Отуди к лихій годині. Отак тепер багаті гостий шанують. (Устає).

Наталя. Не по коневи — та по оглоблях!

Шкандибиха. А що-ж, це ви в шинок прийшли, що розпустили свої гуки та сьпіви. [illegible].

Остап (узявши шапку). [illegible]. Ходімо, жінко, ходімо, дочко... Прощай, Наталко!

Оришка і Маруся. Прощай, Наталю!

[illegible]. (Виходить Остап, Оришка і Маруся).

Вихід 12.

Шкандибиха. Туди вам і дорога, пяниці непросипні! [illegible].

[illegible]ериха. Так отаке, дочко, твоє житя замужем? Отака твоя доля?

Наталя. Еге, мамо, порадійте... Моя доля щасна: чоловік без товку, а свекруха з вовчим [illegible].. (Усьміхаєть ся).

Шкандибиха. А ти, стара відьмо, чого зістала ся? Дочку зиалку розпонадила, та й тепер ще на все лихе навчаєш!

Лимериха. Так, свашко, так... Поти не віддавала, то була люба і мила, а як віддала, то й розпонадила і на лихо навчаю.

Шкандибиха. Який тебе біс прохав?! [illegible], [illegible]. Може-б знайшов ся який Москаль, щоб на шию повісити.

Лимериха. Гріх тобі, свахо, та сором таке плескати! Не набивала ся я на вас з своєю дочкою і не вішала ся... А коли правду хоч знати, то твій Карпо сам за нею трохи не повісив ся... І коли-б я знала таку лиху та нещасну годину, — щоб там не було, а не віддала своєї дочки!

Наталя. Не журіть ся, мамо, не вбивайте ся... Коли ваша дочка не знала, як вішатись на шию другим, то свекруха всему научить!

Digitized by Google

Шкандибиха. То се я навчу? Чому-ж я тебе навчу, сучко? Чому?

Наталя. Вішатись на шию другим.

Шкандибиха. Кому?

Наталя. Та хоч і Москалям. (Усьміхаєть ся).

Шкандибиха. Так я Москалям вішаю ся? Я?... Я тебе задавлю, проклята! Брехухо! ~~Сучко~~! (Кидаєть ся на неї).

Наталя (наставляючи руки, грізно дивить ся). Побійтесь, мамо, лихої години!... Не лізьте! Буде вам і того, що ви вже наробили. ~~Ви-ж~~ мене з своїм дурноверхим Карпом зовсім обійшли, он як окрутили!... Ви думаєте, я нічого не знаю? Все знаю, все!... Як ви і Василя в пікінєри писали, як ви його і з містечка виживали, на що все те робили? Щоб наглузувати ся надо мною, наглумити ся над моєю головою?... Глузуйте-ж! глуміть ся! Тепер ось він незабаром вернеть ся... Біжіть, кричіть, що ваша невістка його любить, як і любила; що раднійша у полюбовниці до його йти, ніж у сій живій трунї мучити ся-скніти!

~~Шкандибиха. Досить, досить! Прокляте тебе, сучко!~~

Шкандибиха (кидаєть ся на Наталю, та пхає її. Шкандибиха пада). Карпе, Карпе!... Ох ~~[illegible]~~... ох-ох!... Та отака в тебе жінка? Отаку ти вибрав менї невістку?... Карпе, разтреклятий сину!

Вихід 13.

Карпо (убігаючи). Я осьде, мамо. Чого вам?

Шкандибиха. Била-ж мене твоя жінка, била-нівечила, руки викручувала!... Ох-ох, умираю... Чому-ж ти не кинеш ся на неї, ледачий сину! ~~Чому не здавиш її... не розтрощиш пістолем?... Проклятий~~!

Карпо (топцюєть ся, ламає руки). Мамо!... Мамо!...

Наталя (регоче). Ха-ха-ха! Мамо-мамо! Дивіть ся бо, дивіть ся... Ха-ха-ха!

Шкандибиха. Бий! Бий її, сучку, а то я умру!

Карпо. Як-же менї її бити?! Менї страшно її бити.

Шкандибиха. Ти любиш її?... Кого ти любиш? Чорта! Біса! Ирода! ~~Обмоїла~~, дурня, ~~кошечки мозкон~~, та й ~~регоче~~.

Наталя. Ха-ха-ха! Відьма сповідаєть ся у гріхах перед иродом. Ха-ха-ха!

Digitized by Google

Шкандибиха. Як вона тебе любить? Як вона тебе шанує? Ти знаєш, як жінка повинна свого чоловіка любити, — ноги йому помити і ту юшечку випити!

Наталя. Відьма сьокала ся в вроде і плеще йому, як то ко-хає... Ха-ха-ха!

Шкандибиха. Чого вона сьміє ся? Чого вона реготає? Заткни їй бісову вершу! У мене кров стигне і серце холоне від її реготу... Заткни, а то я тебе задавлю, задушу. (Скрегоче зубами).

Наталя. Ага? Ага? Страшно стало відьмі гіркого реготу божевільної душі... Хиба її обезсовіла?

Лимериха. Наталко, голубко! Прошу тебе, молю тебе: уйми ти своє серце.

Наталя. Геть-те! Не лізьте!... Вона з мене кров ссала, мої жили мотала, розум задурила-звихнула... Дайте-ж мені хоч у послідне наглузувати ся, в останнє нареготати ся над її затіями!

Шкандибиха. Ох-ох! Умираю.

Лимериха. Я тебе покину, моя дитино! Я тебе проклену, коли не змовчиш, зречу ся тебе на віки!

Наталя. Нічого мене, мамо, зрікати ся, коли я й так не ваша; нічого й проклинати, коли я давно вже проклята... немає у мене кісточки, немає тієї жилочки, щоб не прокляла їх свекруха. Ідіть собі, мамо, і я за вами! (Ідуть обидві).

Шкандибиха (репетує). Не-е-пу-у-скай! Не-е-пу-у-скай! Дай мені сюди її, у руки мої подай... Я їй пальці загорожу у горло... Не пу-с-кай!

Карпо (мотаєть ся). Мамо! Наталю! Куди ти, моє серденько?

Наталя (гостро). Краще мені повісити ся, піж з отакими, як ви, чортами, жити! (Прикро глянувши на його, виходить; за нею Лимериха).

Вихід 14.

Шкандибиха (схопившись). На що ти пустив її? На що пустив? Ну-у-стив на що? (Кидаєть ся на його).

Карпо (плаче). Мамо... Хіба я пускав? Вона сама пішла... Я бою ся її.. Ви бачите, яка вона страшна, рішуча.

Шкандибиха. Геть! Вон з моєї хати! Ти не син мій, я не твоя мати! Шкандибиха ніколи не зродить такої дитини! (Плаче, схилившись на стіл). Мушкетер, сатуло моя! На що-ж

Digitized by Google

ти покинув мене безталаннюю удову, гіркою сиротою!... Чужа дитина насьміяла ся над матірю, а своя й не заступила ся!... Устань-же твоя тінь сьвятая, побий його, скарай його, клятого, щоб не сьміяв ся з своєї нещасної матери!

~~Карпо (злякано). Ох! Вона! Вона!~~ Чи й полоне?

Шкандибиха. Чого ти ~~рвеш, бурлаш~~? Біжи за нею скорійше! Біжи, та заверни назад, а то, навісна, повісить ся!

Карпо (злякано). Хто? ~~Наталя~~? Наталя повісить ся! (Бігає по хаті, не знаючи, що робити).

Шкандибиха. Чого-ж ти танцюєш ~~ся~~, дурню? ~~Біжи мерщій! Та он ніж на столі~~... Бери ніж, та біжи мерщій; переріжеш віровку, поти не залила ся... Біжи! Біжи! (Карпо хапає ножа, шапку, і мерщій вибігає).

Заслона пада.

СПРАВА ПЯТА.

Обставини першої справи. Наталя ходить по леваді, блїда, засмучена.

Вихід I.

Наталя. Казали мати, ~~що прийшла їм~~ іди до дому. Чого я туди піду?... Знов на сварку, та лайку?... ~~І так вона вже мені в очінках сіла, і мене до нового домашнього... не піду~~! (Задумуєть ся). Куди-ж я тепер піду? До матері? Ох!... Хата матерня ~~така-ж остогидла та обридла, як і моє життя... Там у перше заклюнуло ся моє лихо; там воно за мене учепило ся; звідти я його понесла у сьвіт~~... (~~Задумуєть ся~~). Як-би я бажала під сими деревами околїти... ~~Моєї б душа невеличка, птаночкою летіла би тут, по сих місцях, по сих деревах...~~ А сї місця менї так любі, так милі!... Тут у перше я стріла ся з ним, ~~з його сумом гірким~~... Сї місця пестили наше кохання, а дерева своїми вітами крили нас від людських очий... Сьвяті місця!... Менї здаєть ся... щось менї пророкує, що я вже недовго буду жити... ~~Та й на що?~~ Що я тут таке на сьому сьвіті? — Приблуда, що не знає, де себе діти; сліпець, котрому ~~до віку не бачити просьвітку~~!.. (Задумуєть ся). Маруся каже: він незабаром вернеть ся і радіє, що буде з ним... Чого-ж моє серце обкипіло кровю, як я почула те... Що я тепер йому? — Чужа,

Digitized by Google

вінчана дружина! ~~Ще~~ він мені? — ~~Нова мука до тих, що і без того, поте хмара, обляглі мене!... Краще умер-ти...~~ (Задумуєть ся). Коли-б мені знайти його слід у траві зеленій, я-б до його припала, як горличка до кубелечка і не відійшла-б, поти над ним не спустила свою мучену душу... І чого я безталанна така? ~~Єсть же люди щасливі, чого ж я нещасна~~? Чого така неправда до мене? ~~При малих достатках, у малому добрі... другі-б усего зрекли ся, усе забули... а я? Я — не можу~~... Василю! мученько моя і доленько моя! ~~Я тебе до віку не зрету ся!~~ (Задумуєть ся). А ~~вони, вони? Добрі, та любі... і свої, і чужі... стали зробити!~~... У мене розум знову мутить ся... ~~мене зле обіймає непогодоньке~~... Чому не дано чоловікови волї мучити других їх-же неправдою? ~~От як-би дано було~~!... Я-б перша збудила у ваших душах ту лиху неправду, що ви заподіяли менї... Щоб та неправда чорним вороном носила ся над вашими головами, хижим крюком вила ся над вашими душами і щіпала... по оттакісенькому шматочку! — дзюбала ваше зле серце!... Ха-ха-ха!... Отодї-б то я засьміяла ся!... Ха-ха-ха! (Регоче, божевільно озираючись). Що се я? Де се в мене взялося? Крила?... крила. (Тріпає руками). Я — пташка. Полечу, понесусь! Гай-гай! Гай-гай! (Підніма руки і біжить розмахуючи ними, буцїм летить).

Вихід 2.

Василь (увіходить, чорний, закурений, як чоловік з великої дороги, з клунками за плечима. Не примічаючи Наталї). Ось і левада та, де збираєть ся молодїж, і лїсок, що криє її від лїтньої спеки. ~~Все то по давньому, як було, так і сьогодня ся~~... Тут і ми з нею зіходили ся. ~~Коли-то було? Боже мій, наче сон той давний забутий, мелячить воно перед мною~~. Як то вона тепер поживає? Що то скаже, як доведеть ся стрінути ся з нею? ~~Погладить, певне. — Добрий, скаже, — на цілий рік ніти, скрити ся в очи і не сказати: куди, чого?~~... Нічого, нічого, моє серце! Довге розставання, за те буває радісне та щасливе стрічання... Ось, у сьому клункови, — дарма, що він латаний ~~на дрантї~~, — (бє по клункови рукою), є ті кругляки, що скрасять і наше життя, хоч ми будемо і без їх щасливі; ~~та другі, бач, не вірять без їх в щастя~~... Ох, швидче-б тілько, скорійше.

Digitized by Google

Вихід 3.

Наталя (підбігаючи до Василя). Гай-гай! Гай-гай!

Василь (злякано). Наталя!... В жіночому уборі й голова покрита? (Випускає клунок з рук, котрий з грюком падає).

Наталя. Чоловіче добрий! Чого ти злякав ся? ~~Мене? Чого-ж ти пташки злякав ся~~? Я — пташка, що кинула рідна мати між чужих хижих пташок... А не має мені спокою від їх... Ганяють ся вони за мною всюди, стережуть моєї бідної головоньки?... Ох, нічим мені її прикрити, нігде захистити. Була одна душа на сьвіті, що її приголубила-б, та й ту лихі люди спровадили геть!

Василь. Наталю! Наталочко!

Наталя. По чім ти знаєш, що я Наталя? ~~Хто тобі сказав про се, забродо~~? Я тепер пташка, а не Наталя! ~~Була колись моєю, та пташкою стала... Я вмію й літати... Дивись... Гай-гай! Гай-гай!~~ (Бігає, махаючи руками).

Василь. Наталочко! Що це стало ся з тобою? Невже-ж ти не пізнаєш мене?

Наталя. Хто-ж ти такий?... Ти щось мені по знаку! обличчя, наче, знайоме і голос рідний. ~~Стій, я згадаю, у кого я його чула й коли~~... То давно було, давно... Ще я людиною тоді була... І щасливою... або хоч вірила в щастя, поти мене не обійшли лихі люди.

Василь. Я-ж Василь, Наталю, Василь Безрідний, щó так кохав тебе щиро і досі кохає.

Наталя. Ти Василь? (Придивляєть ся до його). Ні! Мій Василь не такий. У мого Василя були слова вірні... А ти що? — Приблуда! Забродо! Он яка на тобі одежа лиха, руки чорні, обличчя заросле... А в мого Василечка (присьпівує):

В Василечка — вся силечка,

Одначе, хто-б ти не був, певне ти добрий чоловік... ~~У тебе очи жалісливі~~ (Підходить до його). Пригорни-ж мене до себе, прикрий мене від напасти... Я тобі все розкажу, ~~все... не скрию ні крихти від тебе... Прогнали мене усі люди, всяки, усі-усі... і свої, і чужі... Всі на мене напали~~... Мого Василечка вирядили з дому, а мене віддали нелюбому Шкандибенкови... Він то сам плохута, та його мати з вовчими зубами... Їла вона мене, їла, гризла мене, гризла, трохи душі моєї не загризла... ~~На одну волосиночку тілько~~ й зістало ся.

Digitized by Google

Василь (безнадійно ухопившись за голову). Так он воно що? Ти тепер Шкандибенкова жінка?

Наталя. Я тепер пташка!

Василь. Хто-ж тебе присилував до сього? Хто нараяв за його йти?

Наталя. І мати, хрещений батько, і всї.

Василь. Хрещений батько? Остап?... Я-ж його прохав, я-ж його благав, він-же менї обіцяв берегти тебе!

Наталя (примовляє).

~~Ой казала~~ обіцянка — ця цяцька!
~~Жди мене з незаразку.~~
~~Сама в мандри пішла,~~
~~Щастя долю знесла~~!... (Плеще в долошки).

Василь (гірко). Боже праведний, вона з розуму звихнула ся... От до чого її довели! (Сїдає на сугробику, узявшись за голову руками).

Наталя. ~~Отак казав, що знаєш~~ Василя... ~~Ні, ти не знаєш його~~!... Як-би ти ~~його~~ знав, я-б тебе попрохала щось йому передати. (Прикро дивить ся на його). Стій! Я йому виплету такий віночок, як колись плела. (Вирива гілку з деревини і крутить її у руках). ~~То було~~ давно... Ми у лїсї були; у такій темній гущавинї, що й сьвіту не видно... Він був сумний та похмурий, а я навпаки — весела. Вирвала гілку з крушини, та нею йому голову й обвела, як тим віночком. От так! (Обводить його голову гілкою). Та й гарний-же він тодї був! ~~Очи, як зорі лї, грали; дивив ся він на мене та усьміхав ся ними~~... Я прихилила ся до його, а він — хитрий, взяв мене та й поцїлував... ~~То він у перше поцїлував мене~~... Отак! (Пригорнувшись до його, злегка цїлує)... ~~Тілько доторкнув ся, а мене огнем огнів~~!... Душно менї зразу стало, душно... Я прихилила ся до його, а він мене — наче ту дитину почав колихати. (Притуляєть ся до Василя головою, стиха колишеть ся і присьпівує).

Люляй, люляй, вродлива дитино! Тихенько засни,
Он Бозя із неба глядить-доглядає твої любі сни.
Ох, не доглядїла Бозя! (Убігає Шкандибенко з ножем у руках).

Вихід 4.

Карпо (углядївши Василя, злякано). Василь!... і з нею!

Наталя (схопившись). Шульпіка! Шульпіка! Тїкайте горобцї

Digitized by Google

по кущах! [redacted]!... Гай-гай! [redacted]! (Бігає кругом Василя, розмахуючи руками).

Карпо (несьміло до Василя). Ти чого сюди прийшов?... Чужих жінок з пантелику збивати?

Василь (хижо). Глянь, глянь ти, блазню, на неї! Хто її з пантелику збив? Хто її до сего довів?

Наталя (бігаючи). Гай-гай! Гай-гай!

Карпо (понуро). А тобі яке діло? (До Наталї). Наталочко, ходімо до дому, [redacted]... Мати убиваєть ся за тобою... Каже, не дай Боже, заподієш що з собою... [redacted].

Василь. Хіба ще що можна собі заподіяти, як [redacted] ви їй заподіяли?

Наталя (дивуючись). Мати?... Яка мати? Хіба у пташки була мати? Хіба вона знає свою матір?... Була мати, та в ирій полетіла, а там її кішка і зїла!... Кішка пташина мати! [redacted]!... Стережи ся, пташечко, своєї матері... Гай-гай! Гай-гай!... (Бігає, розмахуючи руками).

Василь (указуючи на Наталю). Що радісно тобі на неї дивитись? Тіш ся-ж нею! [redacted] тіш ся!

Карпо. Наталко! (Жене ть ся за нею і ловить).

Наталя (спіймана). Пі-пі-пі--і! Пропала, пропала!... Кішка пташку спіймала! (Схиляєть ся на Шкандибенка і, уздрівши ніж у його руках, хапаєть ся за його). А це що у тебе? (Вириває ножа).

Карпо (злякано). Наталочко! [redacted]! То ніж гострий, ще уріжеш ся.

Наталя (відбігаючи геть, любуєть ся ножем, ворочаючи його у руках). А блищить як?... [redacted]!... Любий мій гостинчику. Це-ж тебе [redacted] моя свекруха прислала!... [redacted], от — спасибі!... Я-ж тебе понесу з собою, аж у ирій, покажу самому Богови... Похвалю ся перед Ним, яка є правда на сьвіті... [redacted]! (Замахує ножем і стремляє його у груди. Тріпнувшись причитує).

[redacted], [redacted], моє серденько, на морі,
[redacted] Шкандибенка на дворі! (Падає).

Карпо (кинувшись до неї). Кров! Кров! [redacted]! Убила ся! Зарізала ся!

Василь. Цього ще тілько і не доставало! (До Карпа). [redacted] що натішив ся нею?

Digitized by Google

Карпо (побиваючись). О Боже! Боже!... О людочки ратуйте, ратуйте! (Збігають ся люди).

Вихід 5.

Люди. Що тут за крик? Убив хто кого? Зарізав?

Василь. Он гляньте, подивіть ся, до чого поломана правда доводить!

Люди (До Карпа). Се ти її Зарізав.

Карпо. Ні, їй Богу, ні!... Вона сама... От побий мене грім і запали блискавка сьвята, коли я!... Он він бачив (указує на Василя)... Дома, значить ся, буча... Мати кажуть: біжи, сину, та візьми ножа, щоб не заподіяла чого собі. А я, дурний... Краще-б я б... простромив себе ним, — послухав ся... А вона сама, їй Богу, сама.

Люди. Брешеш, брешеш! Беріть його, та вяжіть! (Кидають ся до його).

Карпо. Хай я на сьому місци не встою, коли не правда!... Наталочко, Наталю! Просни ся, моя голубко! Відкрий свої очиці ясні і скажи їм, що я невинуватий, що то ти сама заподіяла собі...,

Василь. Не займайте його. Хіба і такий дурень на що здатний?

Люди. А ти що тут таке?

Василь. Я?... Покидок долї!

Люди. Якої долї?

Василь. Тієї, що й вас, дурнів, на сьвіт привела.

Люди. Овва, який розумний! Підожди, цього скрутимо, та й до тебе приймемо ся.

Наталя (поводить очима). Не займайте його... Він невинуватий... Я сама... сама... Ох, душно мені... Василю, Василю, де ти тоді був, як нас наші вороги обходили?... А тепер?... Прощай-же! (Умирає. Люди кидають Карпа і зіходять ся над Наталею).

Василь (підступивши до неї). Отак. Кинула сьвята душа свою оселю; зістала ся одна пустка глуха та німа!

Вихід 6.

Остап (Оришка і Маруся убігають). І Василь тут!

Оришка (побачивши мертву Наталю). О лишечко!

Маруся. Матінко! та-а вона зарізалась!

Digitized by Google

Вихід 7.

Шкандибиха (убігає. До сина): Чого ти тут витріщив ся, пришелепуватий? Милуєш ся, дурноверхою, що зарізалась? Геть! Тікай мий мук до дому! Тікай від напасти!

Карпо. Геть-те ви, мамо! К бісу собі!... Не послухай ся я вас, не бери того гаспідського ножа з собою, може б вона і жива була... Ох, лихо, лихо! (Плаче).

Шкандибиха. Бренеш, сучий сину, бренеш! То ти її зарізав, ти й прикрасив!... Підожди, я з тобою дома побалакаю. (Мерщій вибігає).

Вихід 8.

Лимериха (убігає). Не вже правда? Не вже правда? (Углядівши Наталю). Ох, правда-ж, правда! Дочко моя! Голубко моя! (Падає на труп, голосить. Люди їх обступають).

Василь (до Остапа). Батьку, дядьку! Що це таке? Чиїх то рук діло?

Оришка. А що, старий, вище? Не я тобі казала, не бери гріха: не бери гріха на душу!

Остап. Боже-ж наш, Боже! Хто-ж думав, що сподієть ся таке?

Карпо (плаче). О Боже, Боже! що ж це стало ся, що наробило ся!

Василь (гірко). Тепер до Бога? Тепер до Його?... Плачетесь! Над чим ви плачетесь?... Плачтесь не над нею, плачтесь самі над собою, над своїми дурними головами, та замірами лукавими!... Тьфу, на вас, пришелепуваті! (Іде, потім вертаєть ся). Дядьку, отам у моєму збіжжі знайдете гроші... Візьміть їх, та поховайте її. (Іде).

Остап. А ти-ж куди, сину?

Василь (махнувши рукою). Туди... де правда карає кривду... За Дніпром мене шукайте... у Гайдамаках... (Виходить).

Вихід 9.

Маруся (падаючи навколїшки). Мамо! Тату! Немає щастя на сьвіті, немає долї!... Простіть мене... пустіть мене... я піду у черниці...

Оришка. Куди, дочко?

Маруся. У черниці, мамо... Я буду Богови молити ся і за вас, і за батька..., і за безталанну Наталю, мою подругу, що і через нас трохи свою душу загубила.

Digitized by Google

Оришка. Боже тебе благослови, моя дитино! І я за тобою!

Остап. Що ти? Що ти, стара? Схамени ся! А я-ж як, а мене хто доглянe, поховає?

Оришка (указуючи на Лимериху). Он — вона... Ходімо, дочко! (Виходять).

Карпо. О Боже, Боже!

Люди. Отаке май ся! Отаке учини ся! Гонобив собі зятя, а втеряв дочку й жінку. (Заслона починає спускатись).

Лимериха (голосить). Дочко моя! Дитино моя! Не даром-же ти сьпівала, [redacted] пісню [redacted]: „Пила-пила Лимериха на меду, та пропила свою дочку молоду“. Пропила я тебе, каторжна! Пропила я тебе, клятая!

Заслона пада.

Кінець.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HW 8CD7 3

Digitized by Google